

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: **«НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ
ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,
спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»

Андрущенко Вероніка Андріївна

Керівник: Семіколенова С.В.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент __Мірошніченко О. Ю.__
(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____Донкоглова Н.А.

«____» _____ 2024 р.

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
1.1. Ретроспективний огляд становлення системи вищої освіти в Україні.....	6
1.2. Нормативно-правові акти забезпечення функціонування системи вищої освіти в Україні	8
1.3. Функціонування вищої освіти України в умовах пандемії коронавірусної хвороби та війни	13
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
2.1 Система статистичних показників аналізу національної системи вищої освіти.....	22
2.2 Моделювання рівня освітньої міграції в Україні	38
2.3 Методи оцінки національної системи вищої освіти	46
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
3.1. Основні проблеми національної системи вищої освіти та шляхи їх вирішення.....	58
3.2. Сучасні напрямки розвитку національних систем вищої освіти для розробки інноваційних стратегій українських ЗВО	66
Висновки до розділу 3.....	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. З років здобуття Україною незалежності, спостерігаємо демократичні перетворення у політичній, соціальній та економічній сферах. Безперервний процес реформування не оминає і систему вищої освіти, яка, у своїй основі, є передумовою для зростання доходів і добробуту громадян, що сприяє підвищенню якості робочої сили в країні та зумовлює її рух до соціально-економічного розвитку.

Досі, незважаючи на декларовані прагнення до європейських стандартів у сфері вищої освіти, діям державного уряду часто бракує системності та рішучості, результатом чого стає уповільнення відходу від положень застарілих нормативних документів і радянських ідеологічних обмежень. Повільні темпи модернізації вітчизняної системи вищої освіти в свою чергу впливають на конкурентоспроможність України на міжнародному ринку та її участь у глобалізаційних процесах.

З огляду на доцільність дослідження даної теми у сучасному контексті важливо зазначити глибину ринку її вивчення такими науковими діячами як Квіт С. М., Рєвніцева О. В., Вітренко Ю. М., Ворона В. О., Дебич М. А. тощо. Фокусом переважної більшості робіт стали сучасні проблеми розвитку національної системи вищої освіти та шляхи їх подолання.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є вивчення та аналіз сучасного стану вітчизняної системи вищої освіти на основі емпіричних економічних даних, а також пошук векторів її розвитку з урахуванням актуальних проблем.

Для досягнення мети дослідження було поставлено наступні завдання:

- дослідження теоретичних засад поняття системи вищої освіти в розрізі історичної перспективи;
- визначення правової бази функціонування національної системи вищої освіти;

- аналіз впливу пандемії коронавірусної хвороби та повномасштабного вторгнення РФ на діяльність вітчизняної системи вищої освіти;
- моделювання рівня розвитку сучасної системи вищої освіти на основі статистичних показників;
- аналіз впливу ряду факторів на рівень освітньої міграції;
- визначення методів оцінки системи вищої освіти;
- виявлення проблем, викликів, ризиків сучасної системи вищої освіти та розгляд ефективних шляхів їх вирішення, попередження, уникнення;
- характеристика інноваційних шляхів розвитку системи вищої освіти.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження виступає система вищої освіти, її структура та динаміка.

Предметом дослідження являються теоретико-методологічні засади функціонування та розвитку системи вищої освіти в Україні.

Методи дослідження. Дослідження містить методи аналізу, порівняння, узагальнення, графічного зображення, синтезу, дедукції, індукції даних. До того ж в рамках побудови множинної регресії було використано наступні статистичні методи:

- Метод найменших квадратів для побудови регресійної моделі;
- Тест Дарбіна-Ватсона та LM тест Бреуша-Годфрі на відсутність автокореляції залишків моделі;
- Тест Вайта на відсутність гетероскедастичності залишків моделі;
- Тестування Variance Inflation Factors на відсутність мультиколінеарності;
- Reset тест Рамзея для розуміння правильності специфікації регресії;
- Тестування Жарга-Бера на нормальність розподілу залишків.

Інформаційна база дослідження. Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти з питань забезпечення діяльності закладів вищої освіти в Україні, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, ЮНЕСКО, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та

зарубіжних вчених з питань розвитку системи вищої освіти, ресурси мережі Інтернет тощо.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки отримані під час аналізу проблем у національній системі вищої освіти та пропозиції щодо шляхів їх вирішення можуть допомогти теоретикам у даній області, ставши відправною точкою для конкретизації та поглиблення їх досліджень, а практикам – у прийнятті більш ефективних рішень у модернізації системи вищої освіти в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів. Науковий результат доповнює та систематизує статистичні показники важливі при оцінці ефективності діяльності системи вищої освіти в Україні, вносить у них такі нові елементи як, до прикладу, середня вартість навчання за контрактом (отримана на особистий запит реальним ЗВО). До того ж, одержаний результат розширює поняття нової парадигми у вищій освіті, адаптуючи його до національного контексту.

Коротка характеристика основних розділів роботи. Випускна кваліфікаційна робота на тему «Національна система вищої освіти: сучасні особливості, проблеми та перспективи розвитку» складається зі вступу, трьох розділів (теоретичної та аналітично-дослідницької частин), висновку та списку використаних джерел.

У першому розділі дослідження теоретично описується національна система вищої освіти. Наводиться ретроспективний огляд її становлення, нормативно-правове забезпечення та сучасний стан. При цьому фокус спрямовується на витяг інформації, необхідної для подальшого формування стратегій поліпшення галузі.

Другий розділ спрямований на оцінку конкурентоспроможності національної системи вищої освіти на основі аналізу вибірки відповідних статистичних показників та методів. Крім того, за допомогою побудови регресійної моделі, досліджено вплив ряду факторів з-поміж обраних статистичних показників на рівень освітньої міграції.

У третьому розділі викладено пропозиції щодо вирішення проблем, які існують у національній системі вищої освіти, у тому числі інноваційні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1 Ретроспективний огляд становлення системи вищої освіти в Україні

Розпочати ретроспективний огляд становлення національної системи вищої освіти можна з виокремлення етапів, які співвідносяться з певними історичними періодами. Таких, до років здобуття незалежності Україною, умовно виділимо шість. Важливо зауважити, що літературні джерела часто використовують відмінні підходи, часові рамки та основоположні події для фазування становлення вітчизняної вищої освіти, проте основні характеристики залишаються незмінними (див. таблицю 1.1).

Таблиця 1.1 Етапи становлення української системи вищої освіти до років незалежності

Період	Визначні події	Характеристика
1	2	3
Кінець XVI ст. – початок XVII ст.	Заснування слов'яно-греко-латинської академії Василем-Костянтином Острозьким	Слов'яно-греко-латинську академію називають першим закладом вищої освіти (університети, академії, інститути; далі – ЗВО) східнослов'янських народів. Там було започатковано викладання обширного спектра дисциплін, а саме: «семи вільних мистецтв» (граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії), вищих наук (філософії, богослов'я, медицини) та мов (слов'янської, польської, давньоєврейської, грецької, латинської).
XVII ст.	Заснування Києво-Могилянської колегії (у 1701 р. – титул і права академії) та Львівського університету (у 1661 р. – статус академії та титул університету)	Києво-Могилянська академія відповідала усім вимогам європейської вищої школи та вважалася найбільшим навчальним науковим центром України. Її внесок є неосяжним не лише у галузях освіти та науки, але й у культуру та самобутність нації. Львівський університет відіграв велику освітню роль на західноукраїнських землях.

Продовження Таблиці 1.1

1	2	3
Початок – середина XIX ст.	Виникнення світських університетів	Харківський (1805 р.), Київський (1834 р.) та Одеський (1865 р.) світські університети були відкриті на українських землях, які перебували у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Це були ЗВО «нового зразку», які характеризувалися наявністю факультетів та наданням фахової освіти.
Друга половина XIX ст. – початок XX ст.	Запровадження спеціалізованих ЗВО	Завдяки інтенсивному запровадженню спеціалізованих ЗВО на українських землях Російської імперії (медичних, технічних, педагогічних, тощо), їх кількість досягла 29 тис.
Початок – середина XX ст.	Різке зростання кількості ЗВО з 29 до 129	З приходом радянської влади вища освіта перестала бути «буржуазною». Було знищено неписьменність, а освіченість нації стрімко зростала. Так, у 1930-ті рр. Радянська Україна за кількістю студентів випередила такі розвинуті країни, як Велика Британія, Німеччина, Франція.
Середина XX ст. – 1991 р.	Призупинення розвитку вищої освіти	За часів Другої світової війни розвиток вищої освіти було вимушено зупинено. По закінченню окупації в Україні панував дефіцит спеціалістів з вищою освітою, тому було запроваджено заочну форму навчання, аби дозволити студентам працювати паралельно з навчанням.

Джерело: складено автором на основі даних [1; 2]

Наступний етап, етап розвитку системи вищої освіти з моменту проголошення державної незалежності України, охарактеризуємо терміном «перманентна модернізація», спричинена глобалізаційними процесами. Так, з 1991 до 2000 рр. тривав відхід від радянських засад, що включало створення нового освітнього законодавства, зміну механізму фінансування ЗВО, впровадження приватних ЗВО тощо [3, с.221-223]. З 2000 по 2005 рр. було введено ступінчастість вищої освіти у формі чотирьох рівнів підготовки фахівців: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр. Значною подією стало приєднання України у 2005 р. до Болонського процесу, що започаткувало процес інтеграції вітчизняної вищої освіти у загальноєвропейську та її наближення до західних стандартів. Водночас у діяльність ЗВО почалася імплементація інформаційних технологій, а такий концепт як студоцентризм набув розповсюдженості.

Отож, насичена історія становлення національної системи вищої освіти дозволяє говорити про її основоположну роль у контексті східнослов'янських народів. Більше того, вона перманентно розвивається, маючи на меті закладення фундаментальної бази для створення конкурентоспроможного наукового осередку не лише на національному, а й на міжнародному рівні. При цьому, орієнтується на принципи закладені глобалізаційними процесами та ідеали гуманізму, автономії та свободи.

1.2. Нормативно-правові акти забезпечення функціонування системи вищої освіти в Україні

Функціонування національної системи вищої освіти регулюється законодавством України, яке включає в себе широкий спектр нормативно-правових актів (див. таблицю 1.2). По причині внутрішньо та зовнішньополітичних факторів, останні весь час потребують та відповідно зазнають правок та реформ.

Таблиця 1.2 Нормативно-правові акти забезпечення діяльності ЗВО

Закон / Концепція	Основний напрям
1	2
Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014	Засади функціонування вищої освіти
Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р.	Основні напрями розвитку вищої освіти в Україні
Операційний план реалізації у 2022-2024 рр. «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр.»	Конкретні заходи щодо реалізації Стратегії
Стратегія людського розвитку, введена в дію Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225/2021	Основні напрями розвитку людського потенціалу України
План заходів з реалізації «Стратегії людського розвитку на 2021-2023 роки», затверджений розпорядженням від 9 грудня 2021 р. № 1617-р.	Конкретні заходи щодо реалізації Стратегії
Національна економічна стратегія на період до 2030 р., затверджена постановою КМУ від 03 березня 2021 р. № 179	Основа при розробленні планів заходів, проектів програмних і стратегічних документів
Національна рамка кваліфікацій, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 519)	Опис кваліфікаційних рівнів освіти

Продовження Таблиці 1.2

1	2
Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, схвалена розпорядженням КМУ від 19 вересня 2018 р. № 660-р.	Основні напрями імплементації поєднання навчання у ЗВО з навчанням на робочих місцях
План заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, затверджений РКМУ від 03 квітня 2019 р. № 214-р.	Конкретні заходи щодо реалізації Концепції
Концепція розвитку педагогічної освіти, затверджена наказом МОН від 16 липня 2018 р. № 776	Основні напрями розвитку педагогічної освіти
План впровадження Концепції розвитку педагогічної освіти	Конкретні заходи щодо реалізації Концепції
Концепція Державної цільової соціальної програми відновлення та розбудови мережі гуртожитків для проживання здобувачів освіти закладів вищої освіти на 2022-2026 рр. , Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2021 р. № 992-р.	Основні напрями розвитку мережі гуртожитків для здобувачів вищої освіти

Джерело: складено автором на основі даних [4-13]

Основоположним документом у сфері регулювання вищої освіти залишається Закон України «Про вищу освіту», запроваджений у 2014 р., який у первісному варіанті передбачав ряд позитивних новел в системі, зокрема: встановлення автономії ЗВО, запровадження принципів академічної доброчесності та свободи, встановлення стандартів якості (йдеться про компетенцію та кваліфікацію здобувачів знань), перехід до більш європейської моделі навчання (включає можливість академічної мобільності, визнання академічних дипломів та ступенів закордоном) тощо [4]. У цьому ж році було утворено Національну раду з питань розвитку вищої освіти, функцією якої стало забезпечення якості та прогресу вітчизняної вищої освіти.

У 2017 р. Закон України «Про вищу освіту» зазнав вузькопрофільних правок, спрямованих на забезпечення ринку праці у спеціалістах, у тому числі затвердження Національного кваліфікаційного кадрового реєстру, який містить інформацію про кваліфікації працівників, отриманих в результаті освіти або професійного досвіду. Тут важливо зазначити Національну рамку кваліфікацій, яка є основою для формування НККР, оскільки визначає рівні кваліфікацій, які можуть бути включені до реєстру. Тоді ж було оновлено порядок атестації ЗВО та визначення критеріїв оцінювання їх діяльності – критеріїв навченості,

особистісного і фізичного розвитку, динамічних й статистичних процесуальних даних.

Продовжимо розгляд Закону України «Про вищу освіту» правками 2019 р., спрямованими на децентралізацію ЗВО та зменшення їх обсягу фінансування. Заглиблюючись у принципи бюджетного фінансування ЗВО, згадаємо такі нормативні акти, як: Бюджетний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Господарський кодекс України. Проте спостерігаємо відсутність комплексної моделі фінансування вищої освіти, що ускладнює забезпечення її сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Розглядаючи нормативно-правові акти, покликані регулювати питання якості освітнього процесу та конкурентоспроможності ЗВО слід зазначити Національні стандарти вищої освіти, Нормативно-правові акти з питань атестації вищих навчальних закладів та Державні стандарти освіти [14]. Зокрема, Національні стандарти вищої освіти визначають загальні вимоги до змісту, якості та організації освіти, а саме до наповнень та структур освітніх програм, вимог до викладачів та наукових працівників, методів та форм оцінювання навчальних досягнень студентів. Державні стандарти освіти регулюють вимоги до рівня професійної підготовки випускників, а саме до обсягу та змісту навчальних дисциплін, вимог до практичної підготовки, використання сучасних технологій та наукових досягнень у навчальному процесі. До того ж, для оцінки конкурентоспроможності вищих навчальних закладів України створено спеціальну систему рейтингів, яка базується на таких показниках, як якість освіти, кваліфікація викладачів, наукова діяльність тощо. Результати цих рейтингів використовуються як інструмент оцінки та підвищення конкурентоспроможності ЗВО.

Заслуговує на увагу й такий стратегічний документ, покликаний визначати та планувати концепцію руху національної системи вищої освіти, як Концепція розвитку. Остання з опублікованих Стратегій, на 2022 – 2032 рр., диктує наступні цілі: ефективність управління, довіра громадян, держави та бізнесу до діяльностей ЗВО, забезпечення якості, конкурентоспроможності та доступності вищої освіти, її інтернаціоналізація та привабливість для навчання та академічної кар'єри [5]. При

цьому, Концепція розвитку вищої освіти керується принципами організації системи таким чином, аби задовільнити бажання, потреби та можливості усіх зацікавлених сторін, а саме:

- осіб, батьки яких сплачують податки до бюджету держави і які розраховують на якісну освіту задля майбутньої здатності конкурувати на ринку праці;
- роботодавців, які також сплачують податки до бюджету держави і розраховують на відповідний рівень і якість підготовки кваліфікованих кадрів;
- держави, яка організовує таку систему вищої освіти, яка надає якісні освітні послуги всім громадянам, які, у свою чергу, результатами праці підвищують її економічний, культурний, освітній потенціали та конкурентоспроможність на світовому ринку.

Бачимо, що конкурентоспроможність національної системи вищої освіти базується на законодавчих документах, що встановлюють стандарти розвитку, вимоги до якості та критерії оцінювання діяльності. Однак на практиці стан правового регулювання діяльності національної системи вищої освіти часто не відповідає початковій спрямованості й закладеним функціям. Так, фахівці стверджують, що чинний Закон України «Про вищу освіту» на сьогодні виконав вичерпав свій регуляторний ресурс і тому уповільнює розвиток національної системи вищої освіти. З моменту прийняття і до цього часу Закон вже витримав 34 редагування, що створює ризики нестабільності законодавства у сфері вищої освіти, а тому актуальним є розроблення досконалої редакції Закону, а також цілої низки інших нормативних актів у сфері вищої освіти.

У контексті нормативно-правових актів забезпечення діяльності національної системи вищої освіти релеванто говорити і про зміни, запроваджені в реаліях воєнного стану. Так, документи відповідного спрямування діють у рамках Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами та доповненнями), Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в

Україні»» від 24.02.2022 № 2102-IX тощо та, станом на 2023 р., складаються з [15, с.40]:

- Постанови КМУ від 11.07.2023 № 708 «Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у 2023 р.»;
- Листа МОН від 27.06.2023 № 3/3279-23 «Про використання в роботі листа Міністерства оборони України»;
- Постанови КМУ від 13.06.2023 № 593 «Деякі питання діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади з питань відновлення регіонів, територій та інфраструктури»;
- Листа МОН від 12.06.2023 № 1/8371-23 «Про право на щорічну основну відпустку працівників, які під час дії воєнного стану тривалий час знаходяться на простой, та нарахування відпускних»;
- Наказу Міністерства освіти і науки України від 15.03.2023 № 276 «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 р.»;
- Наказу Міністерства освіти і науки України від 15.03.2023 № 277 «Про затвердження Порядку прийому на навчання до закладів фахової передвищої освіти в 2023 р.» тощо.

Підсумовуючи, при аналізі нормативно-правових актів забезпечення функціонування системи вищої освіти в Україні було виявлено такі законодавчі проблеми, як нестабільність нормативного середовища, відсутність державної відповідальності за недоліки у функціонуванні ЗВО тощо, які можна подолати удосконаливши законодавче середовище, тим самим забезпечивши якість. Все ж, незважаючи на виклики, з якими стикається відповідна законодавча база, неможливо заперечувати її сталий розвиток, чому сприяють кроки назустріч визначенню точних вимог до якості та структури освіти, а також порядку надання та оцінювання освітніх послуг, іншими словами – деталізація та конкретизація нормативних актів.

1.3 Функціонування вищої освіти України в умовах пандемії коронавірусної хвороби та війни

Умови пандемії коронавірусної хвороби 2019 спричиненої SARS-CoV-2 та повномасштабне військове вторгнення спровокували зміни усіх секторів діяльності держави, у тому числі і системи вищої освіти. Останній став предметом великої уваги та занепокоєння, відповідно, він потребує аналізу задля створення підґрунтя для пошуку шляхів забезпечення якості та доступності освітніх послуг.

Розглядаючи вплив пандемії на систему вищої освіти, проаналізуємо ефекти від переходу ЗВО на онлайн форму навчання. (див. табл. 1.3).

Таблиця 1.3 SWOT-аналіз дистанційного формату освіти

STRENGTHS	WEAKNESSES
1	2
- цифрова грамотність населення; - позитивні ефекти альтернативної види освіти.	- психічне здоров'я та відсутність мотивації студентства; - відсутність достатньої технічної інфраструктури; - старіння викладацького складу.
OPPORTUNITIES	THREATS
- вирішення проблеми дефіциту викладацького складу; - інклюзія та доступність освіти.	- якість освіти; - недостатнє фінансування.

Джерело: складено автором

Однією з найбільших загроз переходу вітчизняної вищої освіти на дистанційний формат є недостатня якість освітніх послуг. Проте, слід відмітити прогрес у адаптації ЗВО до зазначеної форми навчання, що підтверджує опитування, здійснене Державною службою якості освіти у 2019/2020 та 2020/2021 н.рр. [16]. Так, переважна більшість респондентів бачить позитивну динаміку у якості навчальних послуг, проте майже третина не прослідковує позитивних змін (див. рисунок 1.1).

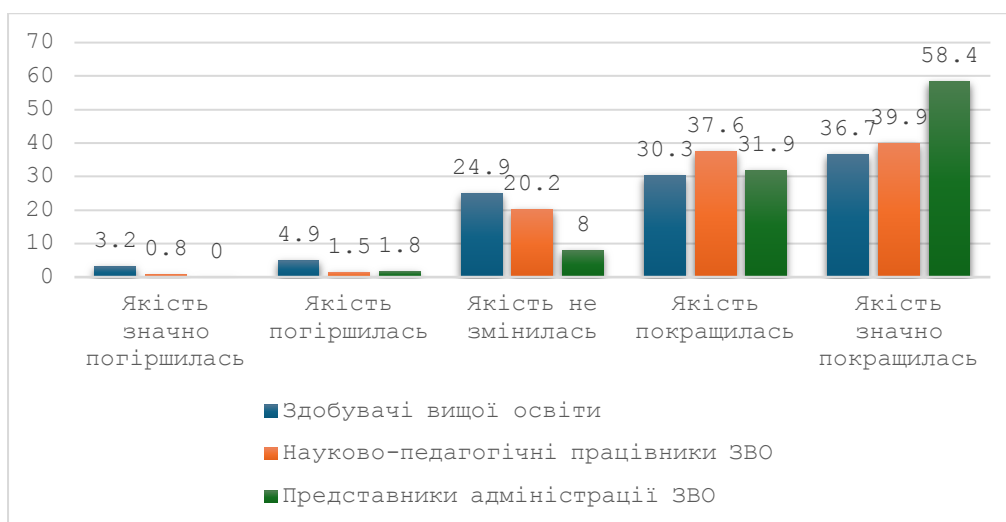

Рисунок 1.1 – Сприйняття учасниками освітнього процесу динаміки його якості з 2019/2020 до 2020/2021 н.рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [16, с.10]

Негативні фігури спостерігаємо у сприйнятті технологічного оснащення ЗВО та у навиках учасників освітнього процесу користування діджиталізованими засобами в освітніх цілях. Зокрема, студенти та працівники ЗВО у більше, ніж у половині випадків (58%) вбачають позитивні зміни з огляду опанування здобувачами освіти навичок, необхідних для віддаленого навчання, проте майже третя частина опитуваних (29,2 %) не відчуває динаміки взагалі (див. рисунок 1.2).

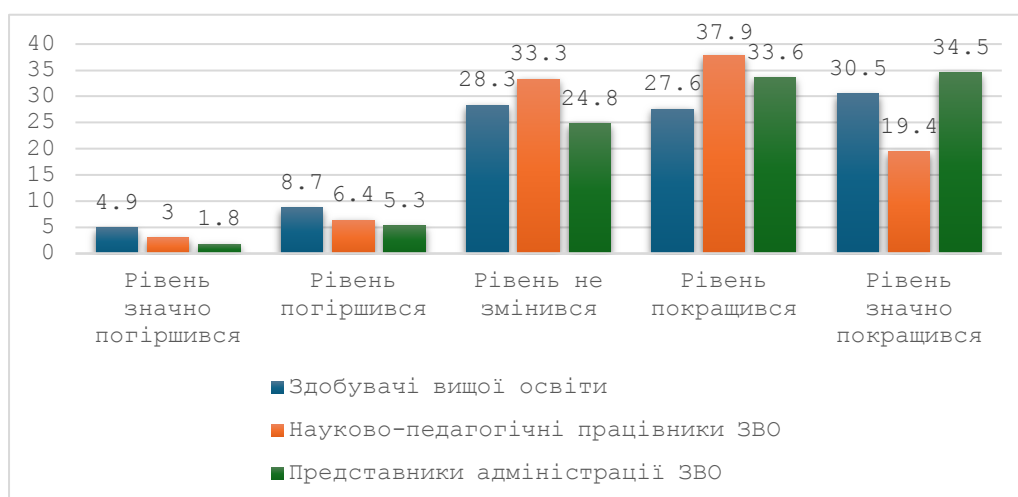

Рисунок 1.2 – Сприйняття учасниками освітнього процесу динаміки використання технологій дистанційного навчання з 2019/2020 до 2020/2021 н.рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [16, с.10]

У свою чергу 86% викладацького складу до спалаху коронавірусної хвороби не мали досвіду та, відповідно, навиків користування електронними пристроями у контексті освітнього процесу [17, с.3675]. Тут важливо зауважити, що Україні характерне старіння населення, що відображається і на віці науково-педагогічних працівників ЗВО та поглиблює прірву між технологічними вимогами та реальними можливостями викладачів. Цифрова грамотність, до того ж, вимагає додаткового часового ресурсу на самоосвіту, тому для більш плавного переходу до нової реальності було створено такі ініціативи, як EdCamp Україна, програму «Цифрограм для громадян» від порталу «Дія» та інші [18].

З огляду на зазначену динаміку бачимо, що національна система вищої освіти не здійснила комплексний перехід на дистанційне навчання, як «shift to the new normal», а лише адаптувалася до вимог того дня. Більше того, ситуація у освітньому середовищі загострилася з подій 24.02.2022. Так, повномасштабне вторгнення негативно вплинуло на усіх учасників освітнього процесу, включаючи студентів та науково-педагогічних працівників ЗВО.

З перспективи студентства, воєнні події загострили питання дистанційного формату навчання: згідно з опитуванням МОН з 24.02.2022 переважна більшість українських ЗВО (57%) надавала освітні послуги у онлайн форматі, а 41% – у змішаному [19, с.2]. Станом на 01.07.2023 ситуація не стабілізувалася: 50,7% ЗВО та ЗФПО (коледжі, технікуми, училища), з опитаних 1010, перейшли на онлайн формат реалізації освітніх послуг, 33,9% – змішану форму, 13,3% – відновили очне навчання, а 2,2% – припинили освітню діяльність загалом (див. рисунок 1.3).

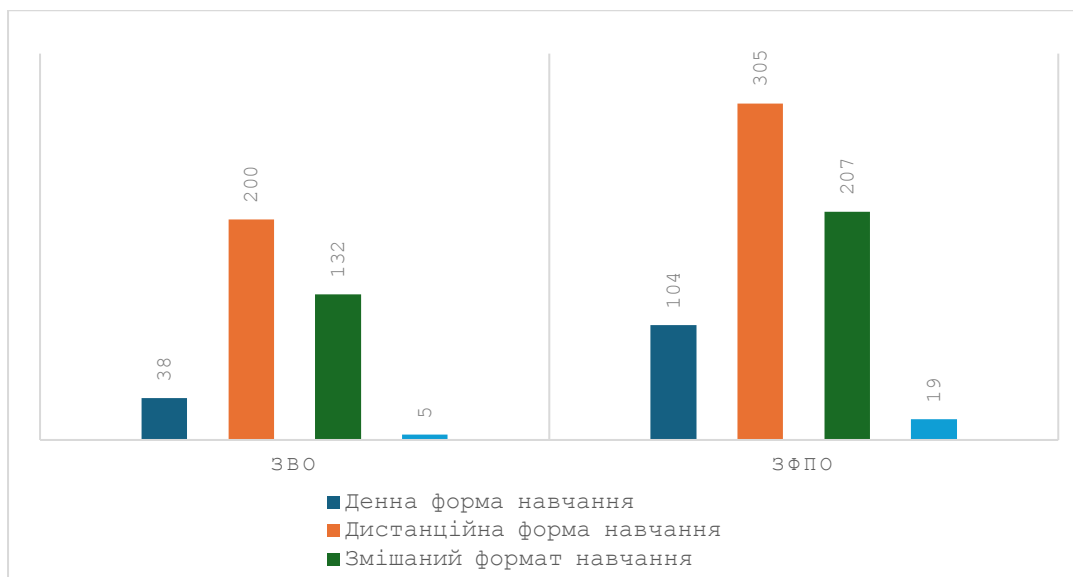

Рисунок 1.3 – Форми навчання ЗВО та ЗФПО станом на 01.07.2023, шт.

Джерело: складено автором на основі даних [15, с.41]

Слід зазначити, що регіональний розподіл форм навчання є нерівномірним, адже розміщені на фронтових та прифронтових територіях ЗВО не здійснили перехід на офлайн форму навчання. Цікаво, що до цієї групи також відносяться ЗВО розташовані у відносно безпечних областях, наскільки наразі це етично говорити, а саме у Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Волинській, Рівненській, Кіровоградській та Полтавській. При чому останнім чотирьом областям притаманні найвищі показники охоплення онлайн освітою.

Зважаючи на кількість ЗВО, які не відновили освітню діяльність можемо припустити, що функціонування освітнього процесу було поставлено під загрозу. Тому важливим є аналіз причин, які є наслідками повномасштабного військового вторгнення, для можливості розробки стратегій їх вирішення (див. рисунок 1.4).

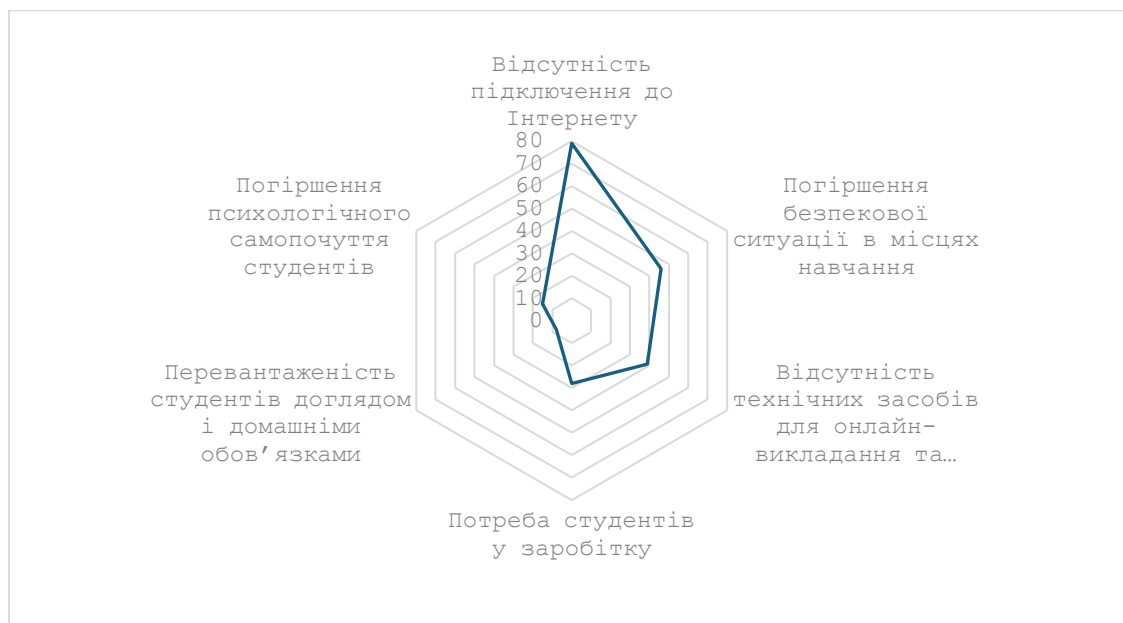

Рисунок 1.4 – Причини, через які українське студентство не повертається до навчання, %

Джерело: складено автором на основі даних [19, с.2]

Так, спостерігаємо проблему ментального здоров'я здобувачів вищої освіти, особливо серед студентів на тимчасово окупованих територіях, при цьому лише половина ЗВО має людський ресурс на допомогу особам з ООП. Більше того, часто ЗВО не можуть забезпечити належні умови для осіб з вадами зору і слуху, і можемо припустити, що дана група лише зростатиме. Звідси впливає необхідність створення інклюзивного освітнього простору, що є важливою вимогою у контексті інтеграції України до ЄС. Вирішення питання інклюзії загострює скорочення видатків Верховної Ради України на вищу освіту (у лютому 2022 р. – на 18,6%, а у 2023 р. – ще на 4,5%), адже ЗВО не спроможні самостійно забезпечити функціонування. Так, станом на 04.08.2022 з 749 опитаних ЗВО, 144 мали перебої у виплаті заробітної плати працівникам, 174 затримували перерахування стипендій, 232 мали втрати доходів від оплати навчання студентами контрактної форми, а 148 мали збитки по виплаті заробітної плати викладачам.

Розглядаючи зміни у складі науково-педагогічних працівників звернемося до дослідження Міністерства освіти і науки України проведеного в травні 2023 р., під час якого було опитано 299 ЗВО та наукових установ різного підпорядкування [20,

с.18-19]. Так, аналіз відповідей дозволив дійти наступних висновків: стабільність кадрового потенціалу залишилась на високому рівні, адже близько 86% співробітників продовжили свою діяльність в Україні, що на 2% більше за той самий показник 2022 р. (84%). Говорячи про форми навчання, майже 33% науково-педагогічних працівників використовували можливості дистанційного викладання/наукової діяльності, тим самим адаптуючись до умов вимушеного переміщення з місць постійного проживання та працевлаштування. З огляду на відтворення співробітників, майже 13% були залучені до роботи за трудовими договорами, укладеними з початку дії воєнного стану. З іншої сторони, близько 13% представників даного ремесла тимчасово або повністю припинили діяльність, взявши соціальні відпустки або припинивши трудові відносини.

Російська агресія завдала й матеріальних збитків інфраструктурі вищої освіти: так, з початку повномасштабного воєнного вторгнення до 28.09.2023 на території України внаслідок бомбардувань і обстрілів 5 ЗВО було знищено та 88 пошкоджено (див. рисунок 1.5).

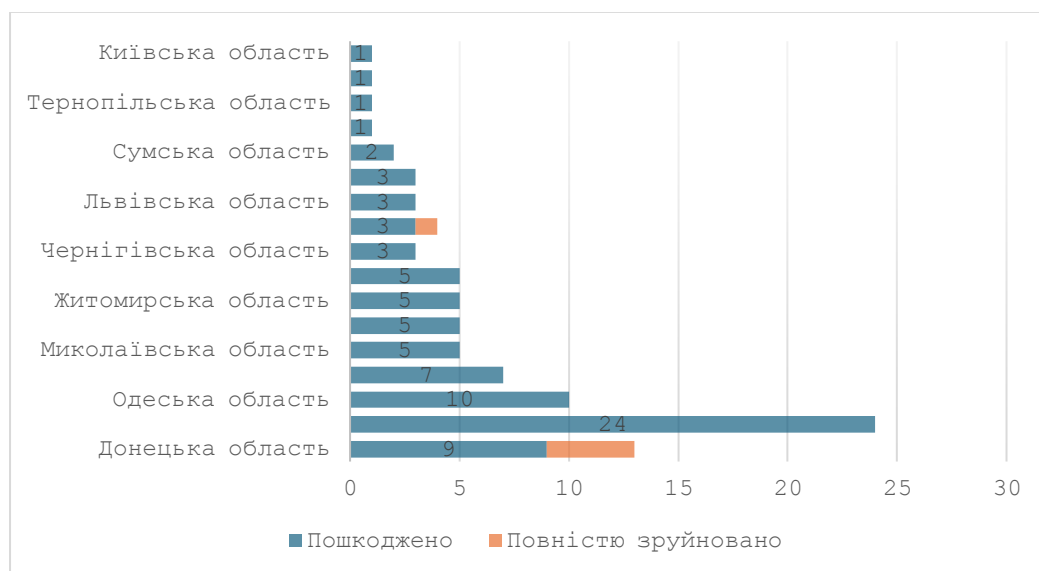

Рисунок 1.5 – Кількість повністю зруйнованих та пошкоджених ЗВО з 24 лютого 2022 р. по 28 вересня 2023 р., шт.

Джерело: складено автором на основі даних [21]

Бачимо, що найбільше постраждали ЗВО Донецької, Херсонської, Харківської та Одеської областей, зокрема Харківський національний університет

імені В.Н. Каразіна, Маріупольський державний університет, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.

По причині ризиків, з якими стикаються ЗВО розташовані у зонах активних бойових дій чи на прифронтових територіях, виникає тенденція до їх вимушеного переміщення (див. рисунок 1.6).

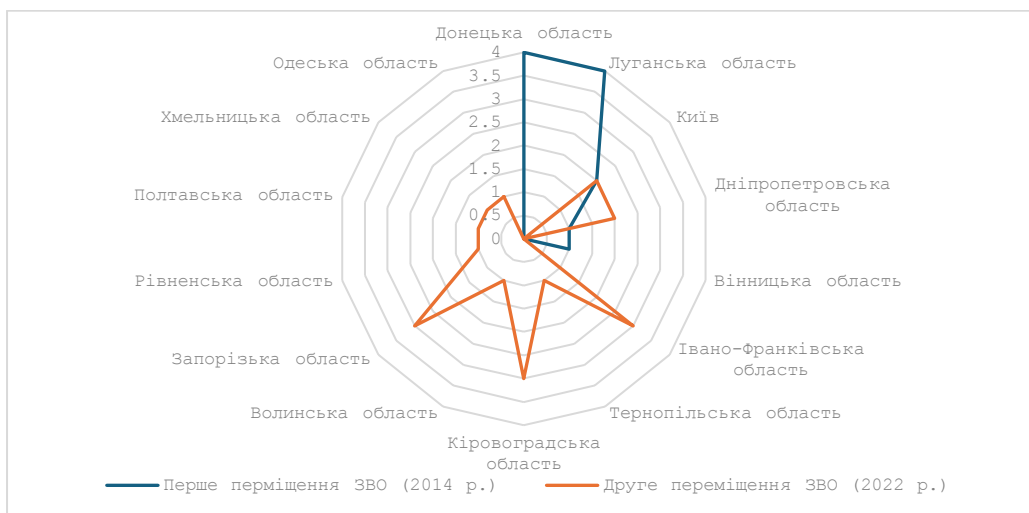

Рисунок 1.6 – Області, у які було переміщено ЗВО з окупованих територій /територій, де ведуться активні бойові дії під час 2014 – 2022 рр. та 2022 – 2023 рр., шт.

Джерело: складено автором на основі даних [22, с.11-14]

Загалом, з 2022 р. було переміщено 131 ЗВО та ЗФПО, де працювало понад 11 тис. викладачів та навчалося 91 тис. студентів (6,7% від загальної кількості українських студентів). Цікаво, що зазвичай під час першої хвилі ЗВО були переміщені у межах їхніх першопочаткових регіонів, а під час другої – в інші області. При цьому, найбільшу кількість ЗВО прийняли Запорізька, Дніпропетровська, Київська та Полтавська області. До того ж, перша хвиля переміщень ЗВО була повноцінною, а друга характеризується переміщенням ключових підрозділів таких, як адміністрація, бухгалтерія тощо. Тут важливо зазначити і те, що окрім освітньої діяльності значна частка ЗВО функціонує як центри гуманітарної допомоги/бомбосховища.

Підсумовуючи, пандемія та вторгнення РФ в Україну змусили вищу освіту перейти в онлайн-режим або гібридний формат. Це, в свою чергу, призвело до

позитивних зрушень таких, як розвиток цифрової грамотності населення та гнучкість освіти, що має потенціал розвитку. Досі, такі спровоковані проблеми, як негативний вплив на психічне здоров'я фігурантів ринку вищої освіти, відсутність сучасної технічної інфраструктури, пошкодження ЗВО та інші вимагають комплексних стратегій вирішення та фінансової підтримки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Національна система вищої освіти має довгу історію становлення, яка котується часами кінця XVI ст., що теоретично робить її впливовою у рамках східнослов'янських народів. Досі її не можна вважати повністю сформованою та конкурентоспроможною, за що частково відповідальні радянська влада, Друга світова війна тощо.

Більше того, існує необхідність у відповіді на сучасні виклики такі, як пандемія коронавірусної хвороби, повномасштабне вторгнення РФ. При цьому вітчизняна система вищої освіти змушена адаптуватися реалій воєнного стану ще повністю не пристосувавшись до шоків пандемії. Отож, у сучасних реаліях важливо знаходити ефективні механізми ведення дистанційного навчання, покращення морального стану фігурантів ринку освітніх послуг, відповіді на необхідність мобільності ЗВО та їх безпекової придатності, повернення зовнішньо переміщених студентів та науково-педагогічних працівників тощо.

Нестабільне середовище функціонування системи вищої освіти зумовлює необхідність пристосування нормативно-правової бази до нього. Проте часто правки у нормативно-правових актах, теоретично спрямовані на деталізацію та конкретизацію, є лише факторами посилення нестабільності у кліматі національної системи вищої освіти та підґрунтям для виникнення таких проблем, як відсутність державної відповідальності за недоліки у функціонуванні ЗВО тощо (детальніше у розділі 3).

РОЗДІЛ 2

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Система статистичних показників аналізу національної системи вищої освіти

Конкурентоспроможна система вищої освіти, яка забезпечує потреби економіки у висококваліфікованих кадрах, відіграє ключову роль у прискоренні соціально-економічного розвитку країни. Тому для аналізу відмінностей між якісними та кількісними результатами діяльності вищої освіти й вимогами ринку праці, було проведено докладний аналіз поточної ситуації у галузі вищої освіти України користуючись не лише соціологічними, але й відповідними статистичними даними, адже система статистичних показників є основоположним інструментом для оцінки стану, конкурентоспроможності й потенціалу вищої освіти, визначення напрямів подальшого руху.

Слід зазначити, що у даному контексті для аналізу було обрано вибірку показників діяльності національної системи вищої освіти, а саме індикатори, пов'язані з контингентом студентства, науково-педагогічних працівників, фінансуванням вищої освіти тощо, а не всю систему, що і буде предметом подальшого дослідження. Аналіз української системи вищої освіти було проведено щорічно за 2000 – 2023 рр. на основі даних з Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України тощо.

Розпочнемо аналіз статистичних показників національної системи вищої освіти з кількості ЗВО (див. рисунок 2.1).

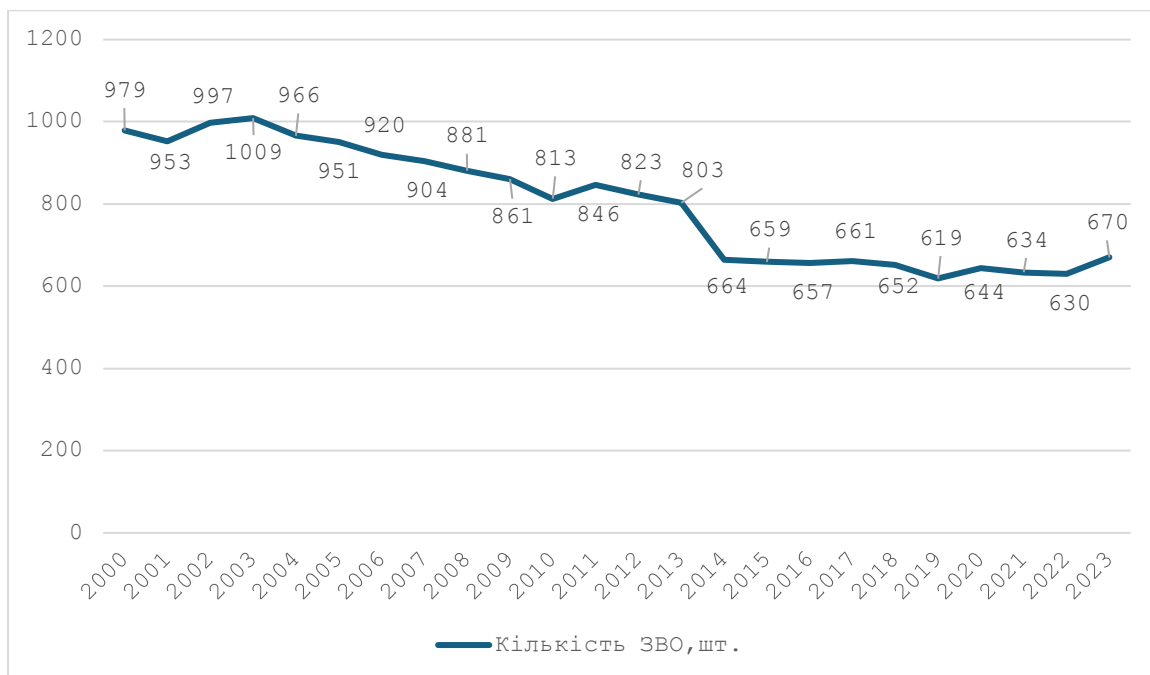

Рисунок 2.1 – Кількість ЗВО в Україні у період 2000 – 2023 рр., шт.

Джерело: складено автором на основі даних [23]

Загалом, за розглянутий період, бачимо тенденцію скорочення кількості ЗВО приблизно на 32% (з 979 у 2000 р. до 670 у 2023 р.), причинами чому являються: об'єднання ЗВО задля утворення більш конкурентоспроможних та, відповідно, самоліквідація неконкурентоспроможних ЗВО, зникнення ЗВО з ринку українських освітніх послуг у зв'язку з анексією Криму та окупацією РФ частини територій Донецької й Луганської областей (детальний аналіз відповідних статистичних та монографічних даних дозволяє зробити висновок, останній фактор здійснює найменший вплив на кількість ЗВО) тощо. Дану динаміку можна вважати позитивною, що пояснюється тим, що:

- концентрація державних фінансових ресурсів на меншій кількості ЗВО призведе до зростання якості вищої освіти та підвищить конкурентоздатність країни;
- посилення контролю якості освіти глобально спричинить зменшення корупції (тут важливо зазначити, що дана теза є суб'єктивною, адже, до прикладу, така практика як професорська допомога студентам у вигляді підвищення балів для отримання прохідного балу може не розглядатися як форма корупції в освітній

системі так як це не порушує принцип справедливості та об'єктивності в оцінюванні);

- фокус ЗВО на стандартах прийому спричинить збільшення конкуренції між студентами та підвищить їх рівень підготовки та, як результат, рівень освіченості нації загалом.

Контингент здобувачів вищої освіти є одним із ключових параметрів при оцінюванні конкурентоспроможності систем вищої освіти. У даному контексті релеванто розглянути загальну кількість студентів та кількість студентів, яких було прийнято вперше (на перший рік бакалаврату після школи) (див. рисунок 2.2).

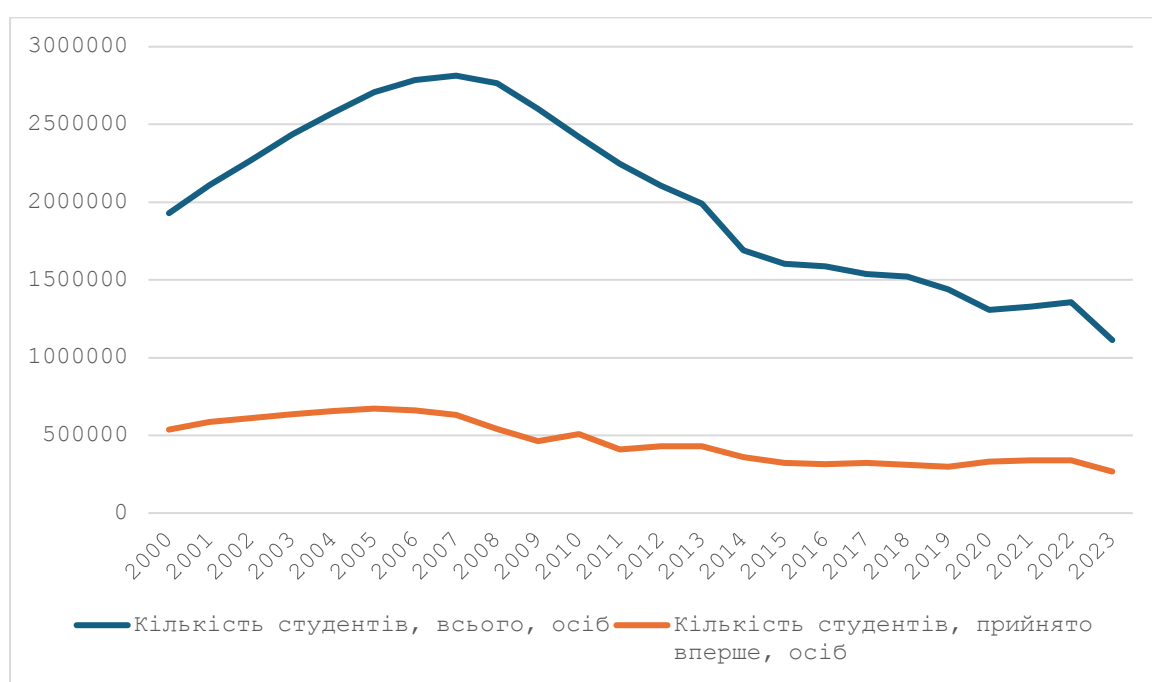

Рисунок 2.2 – Кількість студентів всього та кількість студентів, прийнятих вперше в українських ЗВО, у період 2000 – 2023 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [23; 24]

Спостерігаємо різку динаміку зменшення чисельності студентів та досить стабільну, проте, досі, спадну, динаміку прийнятих аплікантів на вищу освіту, що пояснюється переважно демографічними причинами, а також важливу роль відіграють і географічні процеси та трансформації у системі ЗВО. При цьому можна говорити про патерн різючої різниці між динамікою кількості вступників та студентів, що можна трактувати, як відсів студентів, проте загалом це не є так, адже

наявні траєкторії навчання, які виходять за межі вступу на бакалаврат та завершення навчання через 4 роки такі, як скорочена програма після молодшого спеціаліста, відрахування з пізнішим поновлення, перехід з бюджету на контракт або ж навпаки тощо. Цікаво і те, що за даними дослідження Eurostudent V, частка студентів, які переривають своє навчання є найменшою в Україні з-поміж країн Болонського процесу [25].

Продовжуючи дослідження здобувачів вищої освіти в Україні, розглянемо кількість тих, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету (див. рисунок 2.3). Для цього було розраховано питому вагу студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету, шляхом ділення кількості студентів, прийнятих за рахунок держбюджету, на кількість студентів, прийнятих всього.

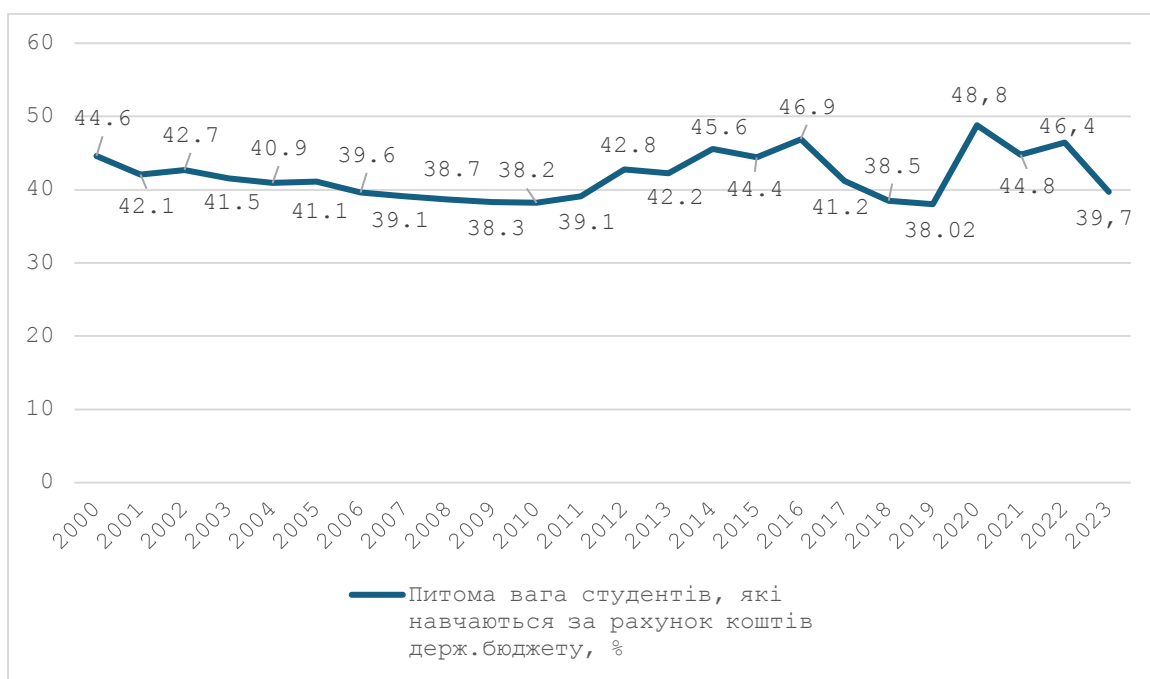

Рисунок 2.3 – Питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету в українських ЗВО, у період 2000 – 2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [24; 26]

Бачимо, що питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету, тримається на стабільно високому рівні, досягаючи майже 50%, що свідчить про значну роль держави у фінансуванні вищої освіти. У той же час важливо відзначити, що кількість студентів, які отримують освіту за

бюджетним фінансуванням, близька до кількості тих, хто обрав контрактну форму навчання, створюючи паритетне співвідношення між ними.

На основі показника питомої ваги студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету, було розраховано кількість державних замовлень на навчання за спеціальностями, що відповідають потребам ринку праці. Слід зазначити, що діапазон для розрахунку даного показника було взято в межах 90-100%, аби помістити вітчизняну систему вищої освіти в гіпотетичні ідеальні умови, в яких держава сприяє взаємодії між системою вищої освіти та ринком праці, відповідаючи на потреби останнього (див. рисунок 2.4).

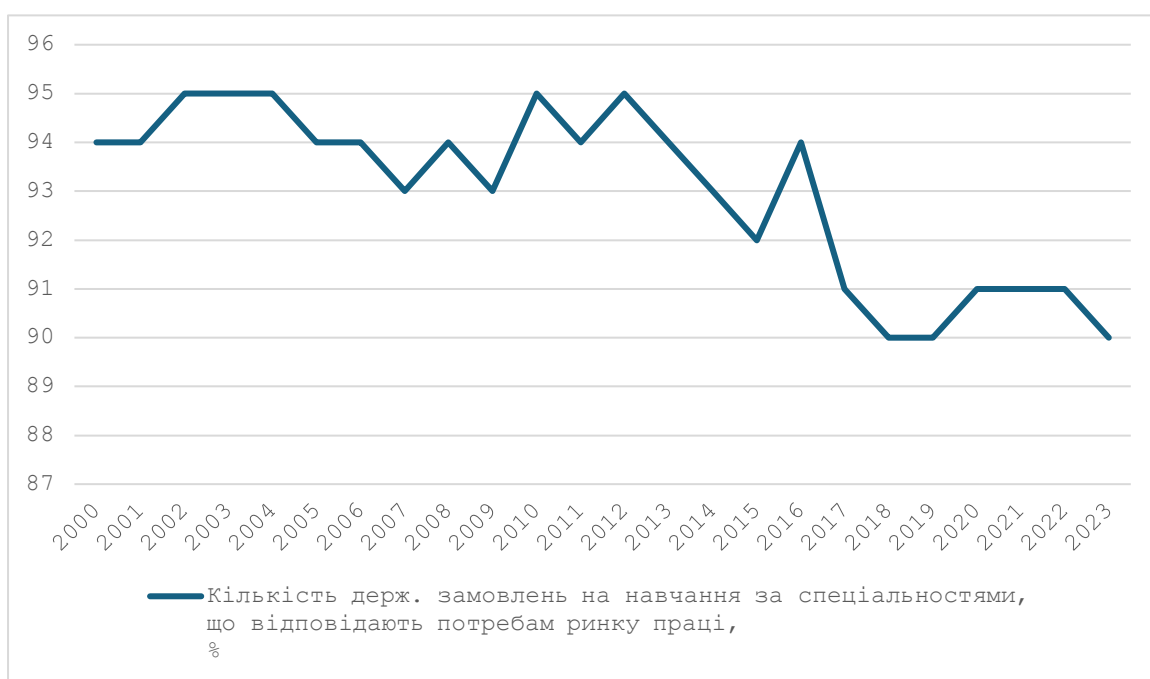

Рисунок 2.4 – Кількість державних замовлень на навчання за спеціальностями, що відповідають потребам ринку праці, у період 2000 – 2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі рисунку 2.3

За розглянуті 24 роки спостерігаємо скорочення обсягів державного замовлення на підготовку фахівців, проте загалом темпи є досить помірними.

Релевантно дослідити ті спеціальності, на які державне замовлення є найбільшим. Так, на 2024 р. Міністерством економіки України, з урахуванням пропозицій МОН та МОЗ, було передбачено збільшення обсягів державного замовлення на підготовку фахівців за спеціальностями «Медицина», «Медична

психологія», «Терапія та реабілітація» та «Соціальна робота» [27]. При цьому важливо відмітити, що практично протягом усіх розглянутих років константний приріст державного замовлення спостерігається у таких галузях, як «Інформатика», «Авіаційна техніка», «Біотехнології», а також «Військові науки» та «Інформаційна безпека», що особливо актуально в умовах війни. З іншої сторони, тенденції у популярності спеціальностей, які обираються здобувачами вищої освіти досить відрізняються (див. рисунок 2.5).

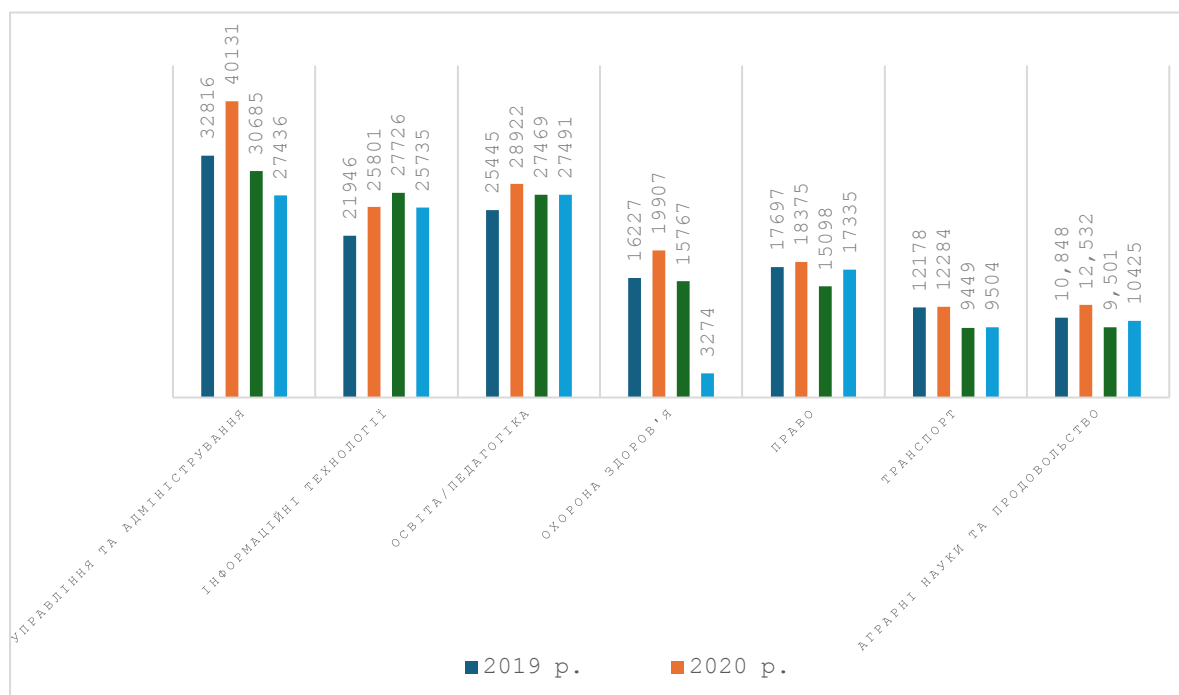

Рисунок 2.5 - Кількість осіб, уперше прийнятих до ЗВО за галузями знань у період 2019 – 2022 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [24]

За період 2019 – 2022 рр. найбільше студентів вступало на наступні спеціальності: «Управління та адміністрування», «Інформаційні технології», «Освіта/Педагогіка». Найбільше зростання припадає на галузь «Інформаційні технології», де кількість студентів з 2019 по 2022 рр. збільшилась більше, ніж на 17%. А найбільший спад бачимо у галузі «Охорона здоров'я», де відсоток вступників впав на 80% з 2019 по 2022 рр. Можна простежити неспівпадіння між потребами ринку праці у технічних кадрах з вибором абітурієнтами спеціальностей економічного та гуманітарного напрямку. Наприклад, спостерігаємо тенденцію

зменшення кількості вступників у таких галузях освіти, як «Транспорт», «Аграрні науки та продовольство».

У контексті аналізу показника здобувачів вищої освіти слід розглянути і середню вартість навчання за контрактом (див. рисунок 2.6). Її було розраховано на основі даних наданих на особистий запит реальним ЗВО, Полтавським національним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка, взявши за орієнтир динаміку курсу долара.

Рисунок 2.6 – Середня вартість навчання за контрактом, у період 2000 – 2023 рр., грн.

Джерело: складено автором на основі даних, наданих Полтавським національним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка

За динамікою вартості навчання за контрактом у середньостатистичному українському ЗВО бачимо, що вітчизняна вища освіта з 2000 до 2023 року зросла в ціні на 7,2%, залишаючись при цьому досить доступним благом. Так, станом на 2023 р. витрати студента на вищу освіту становили трохи більше, ніж 9% річного доходу українця (середню річну заробітну плату в Україні було розраховано на основі середньомісячної зарплати) [28]. Слід зазначити, що вартість навчання різниться в залежності від ЗВО: до прикладу, розглядаючи такий престижний ЗВО, як «Києво-Могилянська академія» бачимо, що станом на 2023 р. середня вартість

навчання за освітнім ступенем бакалавра становила 54625 грн. (було розраховано середню вартість одного року навчання за усіма спеціальностями за освітнім ступенем бакалавра у НаУКМА), що складає приблизно 28% від середньої річної зарплати українця [29].

На основі даних середньостатистичного українського ЗВО, національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», та середньорічного курсу долара, було визначено середній розмір стипендії за 24 роки, починаючи з 2000 р. (див. рисунок 2.7).

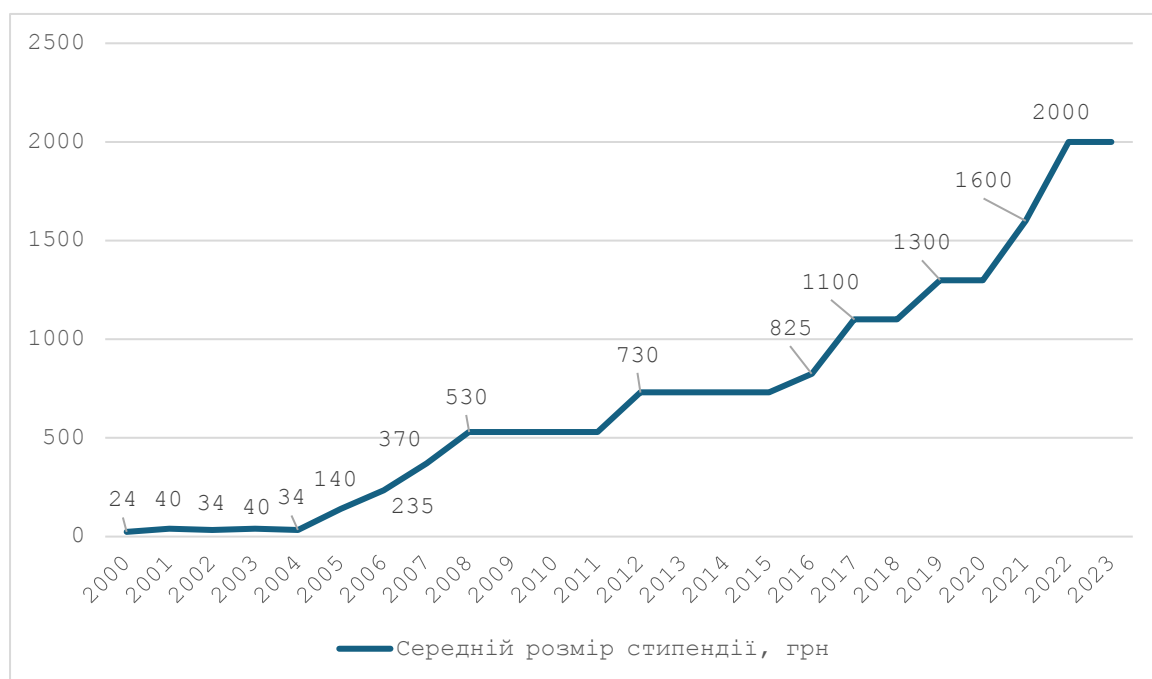

Рисунок 2.7 – Середній розмір стипендії у період 2000 – 2023 рр., грн

Джерело: складено автором на основі даних [30]

Спостерігаємо зростання розміру стипендії на приблизно 8233% з 2000 р. до 2023 р. Досі, дана сума не досягає значення прожиткового мінімуму для працездатної особи в Україні: станом на 2023 р., середній розмір стипендії менший за прожитковий мінімум (2684 грн.) на приблизно 25% [31]. Цікаво зазначити, що уряд ініціює збільшення розміру стипендії з частотою, що не дорівнює року, що можна вважати менш ефективною політикою з перспективи константної зміни того ж прожиткового мінімуму, розглянутого раніше. При цьому, складно передбачити зміну у розмірі студентських виплат, адже вони напряму залежить від економічної ситуації в Україні та, як результат, запланованих показників у видатках державного

бюджету. Важливо зазначити, що з 2024 р. Верховною Радою України передбачено впровадження системи освітніх грантів для оплати навчання у ЗВО, які видаватимуть на чотири роки студентам денної форми навчання та розмір яких коливатиметься від 15 до 50 тис. грн. Відповідно можемо припустити, що збільшення бюджетних місць не є майбутнім вищої освіти в Україні.

Показником конкурентоспроможності системи вищої освіти є і кількість вітчизняних наукових публікацій, особливо з огляду перспективи їх класифікації в міжнародних базах даних та розповсюдження на глобальному ринку, адже це сприяє збільшенню потенціалу та залученню інвестицій у систему вищої освіти України. До того ж наукові публікації відображають стан розвитку конкретних наукових галузей в ЗВО, що дозволяє визначити їхню наукову спроможність та області експертизи й дослідити науковий потенціал та компетентність викладацького складу, зважаючи на академічну продуктивність останніх (див. рисунок 2.8).

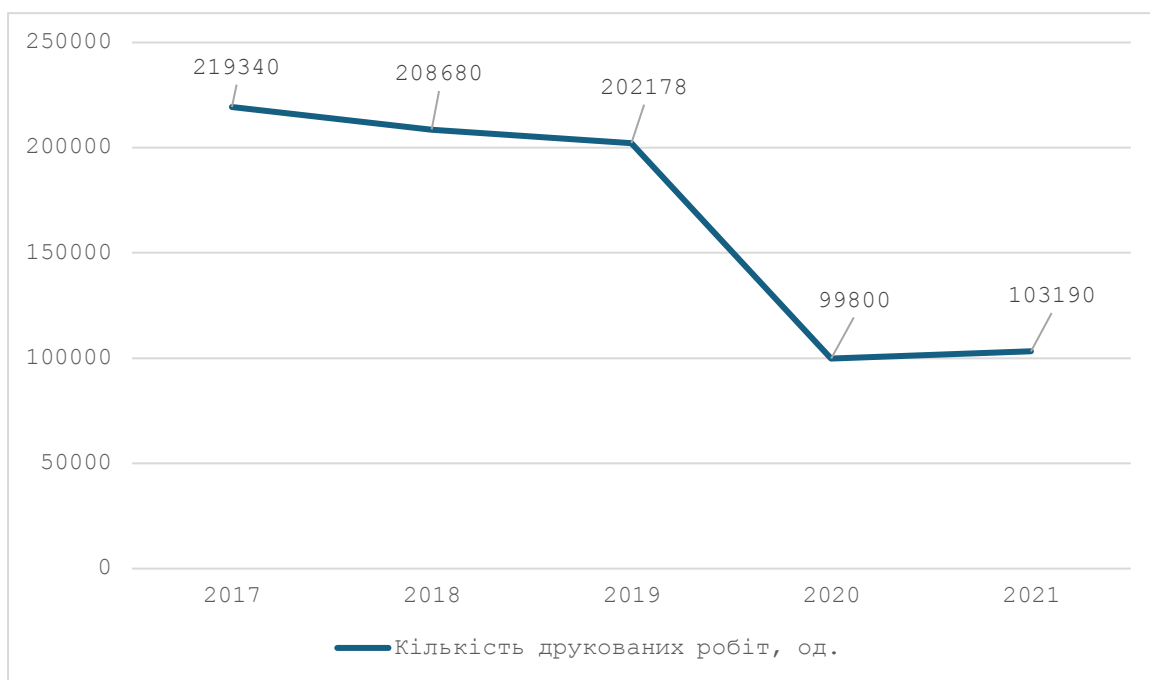

Рисунок 2.8 – Динаміка кількості друкованих робіт у період 2017 – 2021 рр., од.

Джерело: складено автором на основі даних [32, с.32; 33, с.37]

В цьому аспекті дехто вбачає негативну тенденцію: з 2017 по 2021 рр. кількість опублікованих наукових статей походженням з України зменшилась у

більше, ніж 2 рази. Проте це можна обґрунтувати зменшенням кількості аналізованих вище показників, а саме кількості ЗВО, студентів та викладацького складу. До того ж дана динаміка може свідчити про підвищення вимог до якості наукових публікацій на українському ринку та наближення їх до міжнародних стандартів. Цікаво, що найбільшу частку українських статей становлять наступні галузі та, відповідно, університети походження: фізика та астрономія, хімія (КНУ ім. Шевченка та Одеський національний університет ім. Мечнікова), інженерія (Чернівецький національний університет та Харківський національний університет ім. Каразіна), матеріалознавство (Львівський національний університет ім. Франка).

Розгляд системи показників національної системи вищої освіти продовжимо аналізом контингенту іноземних студентів у вітчизняних ЗВО, адже присутність країни на глобальному ринку освітніх послуг набуває важливості у реаліях сьогодення (див. рисунок 2.9).

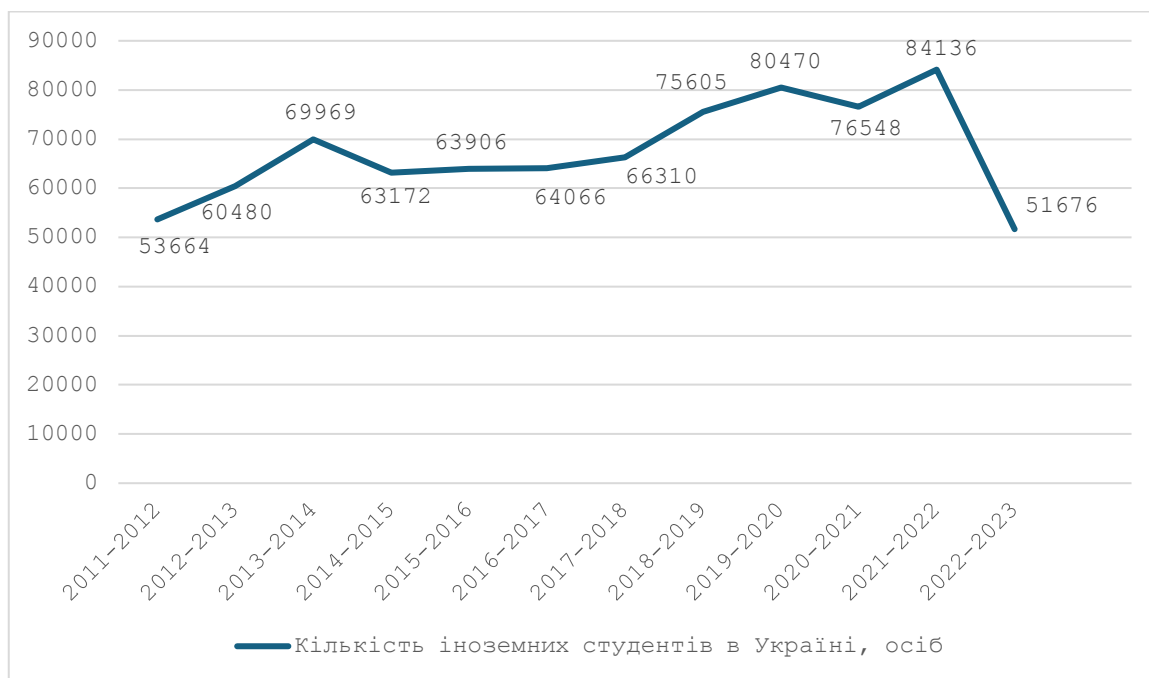

Рисунок 2.9 – Кількість іноземних студентів в Україні протягом 2011 – 2023 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [34]

На основі зростаючого тренду кількості іноземних студентів можемо говорити про привабливість вітчизняного освітнього клімату. З іншої сторони роки

зменшення їх чисельності наряду корелюють з геополітичною ситуацією в Україні: так, спад 2014 р. можна пояснити розпаленням збройного конфлікту на території Донецької та Луганської областей; у 2019 р., в свою чергу, показник впав через початок пандемії COVID-19; а у 2022 р. – у зв'язку з повномасштабним військовим вторгненням РФ.

Заглиблюючись у дослідження преференцій іноземних студентів в Україні, зазначимо, що станом на 2023 р. в Україні навчалися студенти з 155 країн світу, при чому 10-ка країн, з яких прибуло найбільше здобувачів вищої освіти включає наступні: Індія (14535 студенти), Китай (5455), Марокко (5374), Нігерія (3468), Азербайджан (3224), Туркменістан (2389), Туреччина (2133), Єгипет (1252), Ізраїль (1242) та Грузія (1216). А найбільшою популярністю серед іноземних здобувачів освіти користуються ті, які мають медичне спрямування: до прикладу, у 2023 р. частка іноземних студентів медиків сягнула майже половини від усіх наявних (47%) (див. рисунок 2.10).

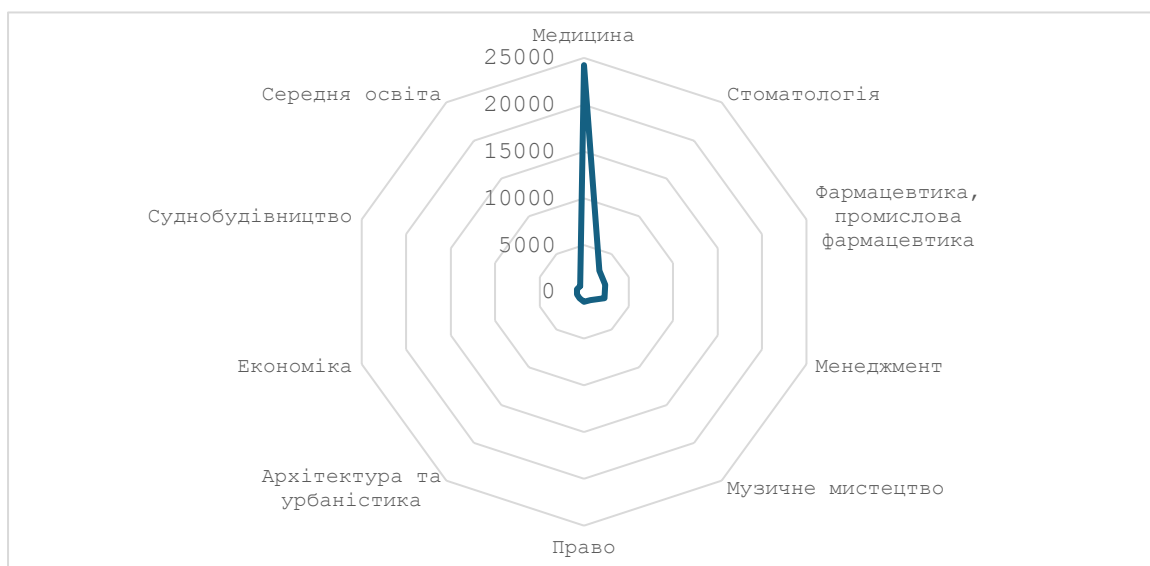

Рисунок 2.10 – Найбільш популярні спеціальності серед іноземних студентів
Джерело: складено автором на основі даних [34]

Зі спеціальностей витікає закономірність вибору іноземними студентами ЗВО. Так, найбільш популярними серед них є наступні українські університети: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет та Харківський національний

медичний університет. До прикладу, у 2023 р. у даній трійці ЗВО навчалося майже 20% від усієї кількості іноземних студентів в Україні.

З іншої сторони, для розуміння комплексної картини імміграційних та еміграційних рухів в системі освіти, розглянемо тенденції серед українських студентів, які вирішили здобувати вищу освіту за кордоном (див. рисунок 2.11).

Рисунок 2.11 – Чисельність українських студентів за кордоном за період 2000 – 2023 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [35]

Так, в теперішніх, нестабільних для України, умовах освітня міграція є досить релевантною темою дослідження. Хоча і частка українських студентів, які здобувають вищу освіту за кордоном є досить низькою, адже становить лише 1,3% частки всіх іноземних студентів, які навчаються за межами своєї батьківщини, згідно з даними, оприлюдненими ЮНЕСКО, вона невпинно зростає: з 2000 по 2023 рр. більше, ніж у 5 разів.

До того ж можна припустити, що станом на 2024 р. відсоток українських студентів за кордоном зріс з причин військових подій на території України. Адже, з початком війни на сході України у 2014 р., чисельність українських студентів, що навчаються за межами країни, зросла приблизно на 37% (що складає майже 3% від

загальної кількості студентів в Україні) та продовжувала невинно збільшуватися (див. рисунок 2.12).

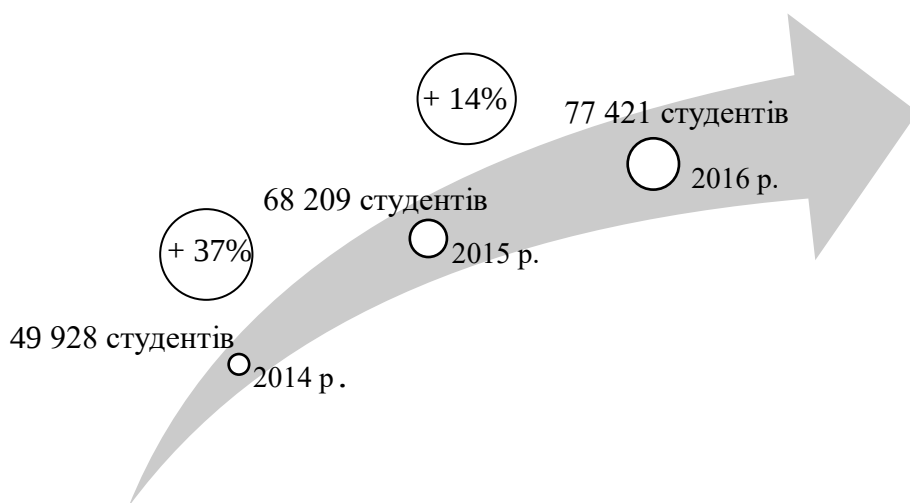

Рисунок 2.12 – Приріст українських студентів у іноземних ЗВО за період 2006 – 2018 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [35]

Розглянемо найбільш популярні серед українських студентів іноземні країни для здобуття вищої освіти задля розуміння основних конкурентів вітчизняного ринку освітніх послуг, що, досі, є адекватним у контексті глобалізаційних процесів (див. рисунок 2.13).

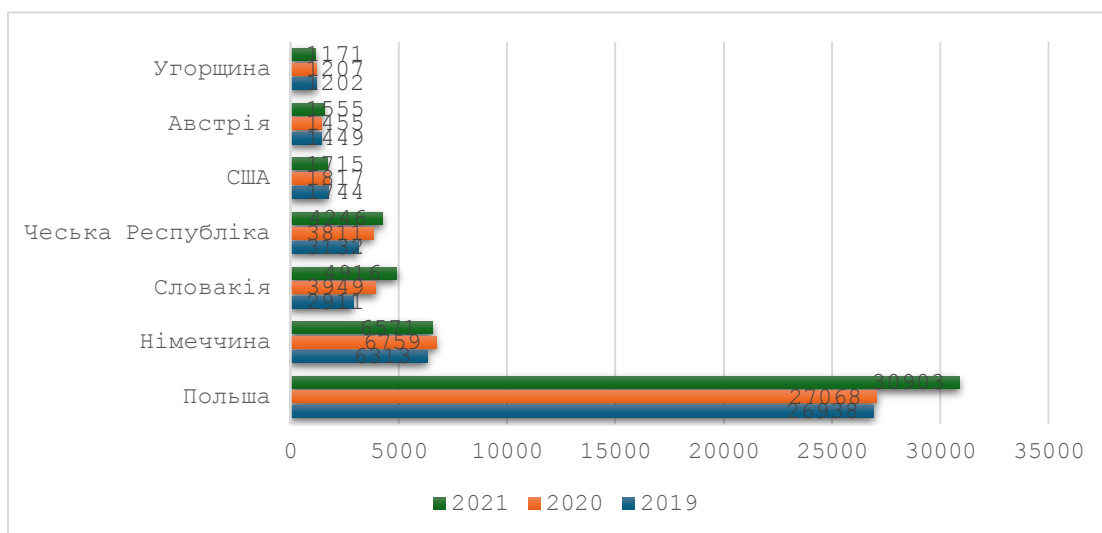

Рисунок 2.13 – Розподіл українських студентів у іноземних ЗВО за країнами за період 2019 – 2021 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [35]

Наведені дані свідчать, що найбільше українських здобувачів освіти навчається в європейських ЗВО – 60%, а саме в університетах Польщі, Німеччини, Австрії, що можна пояснити прогресивністю освітніх систем, вигідною локацією з перспективи подорожей до/з України, доступністю вартості навчання (що особливо релевантно для Німеччини та Австрії, де за навчання у державних ЗВО слід сплачувати лише семестровий внесок, що не перевищує 10 000 грн., тобто що не набагато більше, ніж середня вартість навчання за контрактом в Україні). Велика частина українських студентів припадає й на США та СНД.

Продовжуючи аналіз статистичних показників національної системи вищої освіти в Україні за 2000 – 2023 рр., розглянемо зміни та розвиток кількості науково-педагогічних працівників (див. рисунок 2.14).

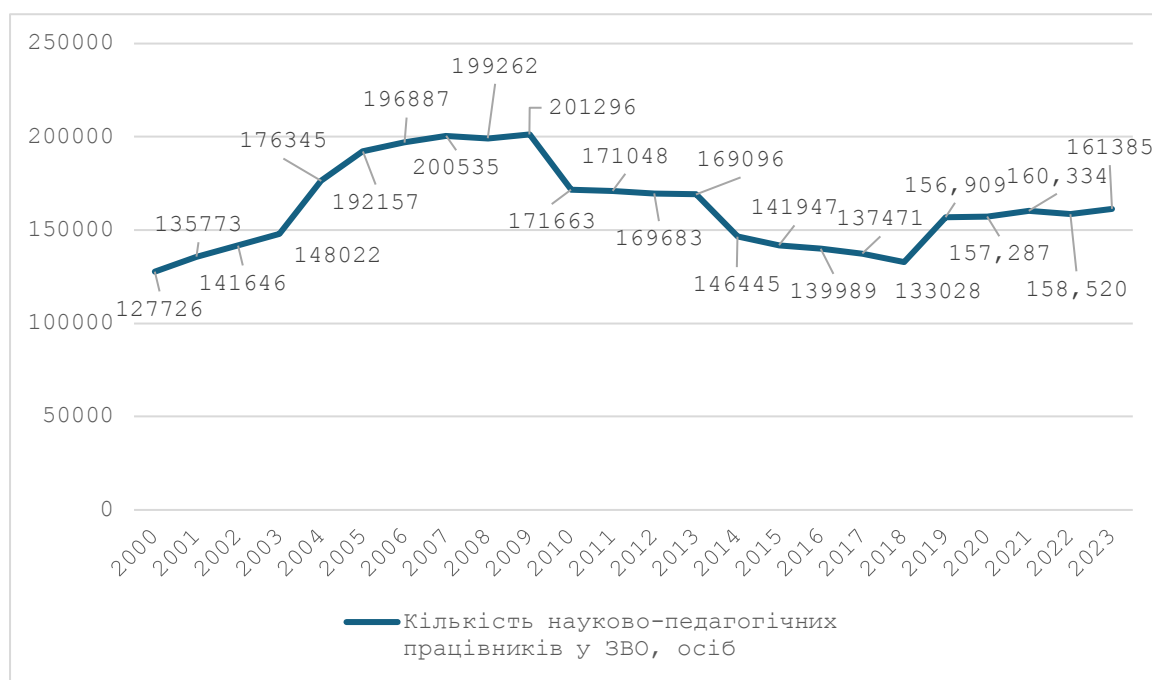

Рисунок 2.14 – Кількість науково-педагогічних працівників у ЗВО України у період 2000 – 2023 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі даних [36, с.12]

Розглядаючи етапи трансформації кадрового потенціалу ЗВО видно, що до 2018 р. відбувалися значні коливання у їх чисельності, що більшою мірою можна пояснити змінами у фінансуванні національної системи вищої освіти. Проте вже з 2019 р. включно ситуація стабілізувалася навколо числа у 160 000 науково-педагогічних працівників, що не можна не вважати позитивною зміною.

Завершимо статистичний огляд ситуації у національній системі вищої освіти аналізом основи та рушія її функціонування – її фінансуванню на державному рівні (див. рисунок 2.15).

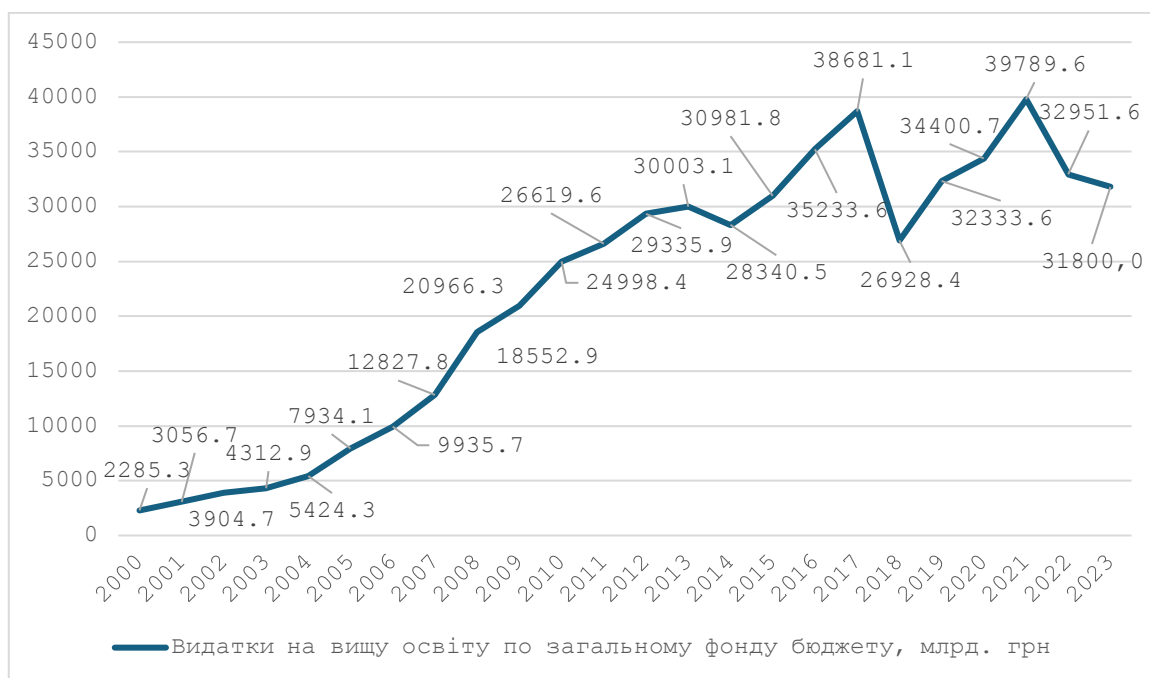

Рисунок 2.15 – Витрати на вищу освіту по загальному фонду бюджету у період 2000 – 2023 рр.

Джерело: складено автором

Загалом, динаміка загальнобюджетних витратів на вищу освіту в Україні є позитивною (з 2000 до 2023 рр. вони зросли майже на 14%, склавши майже 32 млрд. грн), що можна пояснити реформами у системі вищої освіти, включаючи механізми її фінансування, спрямованими на підвищення якості надання освітніх послуг.

Для отримання більш широкої картини оцінимо ступінь важливості вищої освіти в контексті економіки країни розрахувавши такий додатковий індикатор, як витрати бюджету України на вищу освіту у відсотках до ВВП (див. рисунок 2.16).

Рисунок 2.16 – Витрати зведеного бюджету України на вищу освіту у відсотках до ВВП у період 2000 – 2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі даних [37]

Спостерігаємо коливання у відношенні витратків зведеного бюджету України на вищу освіту до ВВП, що складно назвати позитивним явищем, адже успішні зарубіжні моделі фінансування системи вищої освіти ґрунтуються на стабільних принципах. Прогнозовані обсяги фінансування вищої освіти відповідно дозволяють ЗВО планувати свою майбутню діяльність.

Важливо зазначити, що початок повномасштабної війни вніс багато корективів у розподіл доходів та витратків державного бюджету. Уряд України збільшив та продовжує збільшувати витратки на оборону, аби відповісти на виклики війни, тим самим зменшуючи витратки на інші соціальні програми, у тому числі і на освіту (витратки на освіту та оборону було розраховано в абсолютних доларових показниках для показовості) (див. Додаток А).

Отож, розгляд обраних індикаторів (статистичних показників) надав можливість проаналізувати систему статистичних показників аналізу національної системи вищої освіти та виявити як позитивні, так і негативні тенденції у даній сфері, що дозволяє подальше прийняття ефективних дій, спрямованих на зростання її потенціалу на міжнародному ринку. Оцінивши вибірку системи статистичних

показників, можна окреслити наступні проблеми національної системи вищої освіти: невідповідність попиту на ринку освітніх послуг та пропозиції на ринку праці, неефективне фінансування вищої освіти, зменшення попиту на здобуття вищої освіти в Україні тощо.

2.2 Моделювання рівня освітньої міграції в Україні

Проблема зростання кількості студентів, які обирають навчатися закордоном, наразі є суттєвою для України, про що свідчать висновки з наведеного вище аналізу. Для вирішення цієї проблеми важливо розуміти ключові фактори, які формують у студентів мотивацію навчатися закордоном. Зокрема, важливо розглянути потенційні важелі впливу державної політики в галузі освіти.

Для цього дослідження було побудовано трьохфакторну регресійну модель, використовуючи метод найменших квадратів. Дослідження проводилось за допомогою програмного забезпечення «EViews 8».

Об'єктом дослідження було обрано кількість українських студентів, що навчаються за кордоном. **Метою** дослідження є визначення впливу зміни вартості навчання за контрактом, кількості студентів, що вступили на бюджетну форму навчання, та частки видатків на освіту на кількість українських студентів, що навчаються за кордоном.

Було висунуто наступні початкові гіпотези:

- зміна показника загальної кількості студентів, яких прийнято за рахунок державного бюджету, обернено пропорційно впливає на кількість українських студентів, що навчаються закордоном. Гіпотеза базується на припущенні, що збільшення кількості бюджетних місць в Україні сприятиме зменшенню кількості українських студентів, що обирають навчання закордоном, адже висока конкуренція за бюджетні місця в Україні змушує деяких студентів розглядати альтернативні шляхи отримання вищої освіти за межами країни;
- зміна показника середньої вартості навчання за контрактом у ЗВО в Україні у поточному році прямопропорційно впливає на кількість українських

студентів, що обирають навчання за кордоном. Гіпотеза пояснюється тим, що зростання вартості навчання у ЗВО в Україні змушує деяких студентів розглядати можливість отримання освіти за кордоном як альтернативу. Особливо в тому випадку, якщо вартість навчання за кордоном стане більш доступною, порівняно з вартістю контрактного навчання в Україні, або на одному ціновому рівні за умов різної якості освіти;

- зміна частки видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України обернено пропорційно впливає на кількість українських студентів, що обирають навчання за кордоном, адже більші інвестиції у внутрішню освіту мають на меті покращити умови навчання та доступність освіти. Відповідно, це зменшує потребу українських студентів у навчанні за кордоном.

Характеристика інформаційної бази.

Зміна чисельності українських студентів, що навчаються за кордоном розрахована на основі даних ЮНЕСКО про глобальний потік студентів ЗВО, станом на 2000-2022 рр., та інтерв'ю українського народного депутата і голови комітету ВР з освіти і науки Сергія Бабака, станом на 2023 р., у особах. Дані взяті щорічно за період 2000-2023 рр. [35].

Зміна показника загальної кількості студентів, яких прийнято за рахунок державного бюджету, розрахована на основі:

- даних Державного комітету статистики України про кількість студентів, прийнятих на початковий та завершальний цикли навчання за рахунок коштів державного бюджету (шляхом додавання), за період 2010-2016 рр., у особах [26];

- даних Державної служби статистики України про кількість студентів, прийнятих на навчання до коледжів, технікумів, училищ та університетів, академій, інститутів за рахунок коштів державного бюджету (шляхом додавання), станом на 2000-2009 рр. та 2018-2022 рр., у особах [24].

Дані взяті щорічно за період 2000-2023 рр.

Зміна показника середньої вартості навчання за контрактом у ЗВО в Україні розрахована на основі даних, наданих на особистий запит реальним ЗВО,

Полтавським національним педагогічним університетом імені В. Г. Короленка, у грн. При цьому за орієнтир було взято курс долара. Дані взяті щорічно за період 2000-2023 рр.

Зміна частки видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України розрахована на основі:

- даних Міністерства освіти і науки України, станом на 2014-2018 рр., у відсотках [40];
- даних Міністерства освіти і науки України тощо розраховуючи частку за пропорцією, де загальна сума видатків бюджету України складає 100%, а видатки на освіту – x , у відсотках [41].

Дані взяті щорічно за період 2000-2023 рр.

Ознайомитись з даними, використаними в моделі, можна в Додатку Б.

Специфікація моделі.

Залежна змінна: $\text{LOG}(\text{DEP_STUD_ABROAD})$ – кількість українських студентів, що навчаються за кордоном, виражена в особах (осіб) та переведена в логарифмічну форму.

Незалежні змінні:

$\text{LOG}(\text{STUD_ACC_BUDG})$ – загальна кількість студентів, яких прийнято за рахунок державного бюджету, виражена в особах (осіб) та переведена в логарифмічну форму.

$\text{LOG}(\text{EDUC_AV_COST})$ – середня вартість навчання за контрактом у ЗВО в поточному році, виражена в грошових одиницях (грн) та переведена в логарифмічну форму.

EXP_EDUC_IN_ALL_P – частка видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України, виражена у відсотках (%).

Загальне рівняння регресії має наступний вигляд:

$$\begin{aligned} \text{LOG}(\text{DEP_STUD_ABROAD}) = & \beta_0 + \beta_1 * \text{LOG}(\text{STUD_ACC_BUDG}) + \\ & + \beta_2 * \text{LOG}(\text{EDUC_AV_COST}) + \beta_3 * \text{EXP_EDUC_IN_ALL_P} + u_i \end{aligned}$$

Аналіз результатів розрахунків.

На основі отриманих даних було побудовано трьохфакторну регресійну модель з використанням методу найменших квадратів, проведення аналізу впливу незалежних змінних на залежні проводиться за допомогою пакету E-Views (див. рисунок 2.17).

Dependent Variable: LOG(DEP_STUD_ABROAD)					
Method: Least Squares					
Date: 03/03/24 Time: 23:40					
Sample: 2000 2023					
Included observations: 24					
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.	
C	19.79508	3.362414	5.887164	0.0000	
LOG(STUD_ACC_BUD...	-0.955633	0.259244	-3.686229	0.0015	
LOG(EDUC_AV_COST)	0.410404	0.053987	7.601856	0.0000	
EXP_EDUC_IN_ALL_P	-0.038630	0.021238	-1.818872	0.0839	
R-squared	0.946941	Mean dependent var		10.68572	
Adjusted R-squared	0.938982	S.D. dependent var		0.596538	
S.E. of regression	0.147355	Akaike info criterion		-0.840928	
Sum squared resid	0.434272	Schwarz criterion		-0.644586	
Log likelihood	14.09114	Hannan-Quinn criter.		-0.788839	
F-statistic	118.9799	Durbin-Watson stat		1.465412	
Prob(F-statistic)	0.000000				

Рисунок 2.17 - Результати моделювання

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

В результаті оцінки впливу факторів на залежну змінну можемо зробити висновки про те, що рівняння регресії має наступний вигляд:

$$\text{LOG(DEP_STUD_ABROAD)} = 19.795 - 0.956 * \text{LOG(STUD_ACC_BUDG)} + \\ + 0.41 * \text{LOG(EDUC_AV_COST)} - 0.039 * \text{EXP_EDUC_IN_ALL_P} + u_i$$

Після оцінки параметрів поданого вище рівняння маємо можливість провести порівняння отриманих результатів з початковими гіпотезами про вплив факторів:

- зростання кількості студентів, яких прийнято на бюджетну форму навчання, на 1% спричиняє зменшення кількості українських студентів, що навчаються закордоном, на 0.95%. Отже, наша гіпотеза була підтверджена;
- зростання середньої вартості навчання за контрактом у ЗВО в поточному році на 1% спричиняє зростання кількості українських студентів, що

навчаються закордоном, на 0.41%. Це підтверджує нашу гіпотезу про пряму залежність;

- зростання частки видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України на 1% спричиняє зменшення кількості українських студентів, що навчаються закордоном на 0.04%, що підтверджує нашу гіпотезу про обернену залежність.

Діагностика моделі.

Зважений коефіцієнт детермінації становить 0,938. Наведені результати свідчать про те, що в поданій моделі зміна кількості студентів, що навчаються за кордоном на 93,8% пояснюється зміною розглянутих факторів, а саме загальною кількістю студентів, яких було прийнято на бюджетну форму навчання, середньою вартістю навчання за контрактом та часткою видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України. Загалом, це пояснювальне значення є достатнім, щоб стверджувати про адекватність моделі.

На основі значень t-статистики та обраного 10% рівня довіри можна зробити висновок, що всі коефіцієнти моделі є статистично значимими, адже значення p-value незалежних змінних не перевищує 0,01. Значення Prob(F-statistic) є меншим за довірчий інтервал в 0.05, отже можемо стверджувати, що незалежні змінні є значущими разом. Таким чином, проаналізувавши коефіцієнти, отримані при моделювання, можемо стверджувати про значущість усіх наведених змінних.

Для перевірки моделі на наявність автокореляції першого порядку, використаємо критерій Дарбіна-Ватсона, який за результатами моделювання становить 1,47. Критичні значення для моделі, зважаючи на кількість часових рядів та незалежних змінних, становлять: $dL=0,88$; $dU=1,41$. Можемо зробити висновок, що наше значення знаходиться в зоні відсутності автокореляції першого порядку.

Для перевірки наявності автокореляції вищого порядку, виконаємо тест Бреуша-Годфрі. Оскільки дані, представлені в моделі, є щорічними, перевіримо автокореляцію другого порядку (див. рисунок 2.18).

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	0.944086	Prob. F(2,18)	0.4075	
Obs*R-squared	2.278548	Prob. Chi-Square(2)	0.3201	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID				
Method: Least Squares				
Date: 03/04/24 Time: 00:20				
Sample: 2000 2023				
Included observations: 24				
Presample missing value lagged residuals set to zero.				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.678671	3.428958	-0.197923	0.8453
LOG(STUD_ACC_BUD...	0.055595	0.264723	0.210012	0.8360
LOG(EDUC_AV_COST)	0.007062	0.054427	0.129744	0.8982
EXP_EDUC_IN_ALL_P	-0.004129	0.021509	-0.191966	0.8499
RESID(-1)	0.266082	0.236175	1.126630	0.2747
RESID(-2)	-0.234748	0.242427	-0.968323	0.3457
R-squared	0.094939	Mean dependent var	-3.31E-15	
Adjusted R-squared	-0.156466	S.D. dependent var	0.137410	
S.E. of regression	0.147769	Akaike info criterion	-0.774015	
Sum squared resid	0.393042	Schwarz criterion	-0.479502	
Log likelihood	15.28818	Hannan-Quinn criter.	-0.695881	
F-statistic	0.377635	Durbin-Watson stat	1.979376	
Prob(F-statistic)	0.857456			

Рисунок 2.18 - Результати LM тесту Бреуша-Годфрі

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Отримане значення Prob. Chi-Square(2) = 0,3201 більше за критичний рівень 0.05 для 95% довірчого інтервалу, тому можемо зробити висновок, що кореляції між залишками нульові. Отже, автокореляція другого порядку також відсутня для поданої моделі.

Для перевірки наявності гетероскедастичності залишків проведемо тестування Уайта (див. рисунок 2.19).

Heteroskedasticity Test: White				
F-statistic	0.822990	Prob. F(9,14)	0.6059	
Obs*R-squared	8.304136	Prob. Chi-Square(9)	0.5038	
Scaled explained SS	4.653477	Prob. Chi-Square(9)	0.8634	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID^2				
Method: Least Squares				
Date: 03/04/24 Time: 00:25				
Sample: 2000 2023				
Included observations: 24				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	66.35342	66.94468	0.991168	0.3384
LOG(STUD_ACC_BUDG)^2	0.420884	0.415129	1.013864	0.3279
LOG(STUD_ACC_BUDG)*LOG(EDUC_...	0.162630	0.161184	1.008968	0.3301
LOG(STUD_ACC_BUDG)*EXP_EDUC_I...	-0.079843	0.064736	-1.233374	0.2377
LOG(STUD_ACC_BUDG)	-10.50730	10.48153	-1.002458	0.3331
LOG(EDUC_AV_COST)^2	0.014159	0.027139	0.521717	0.6100
LOG(EDUC_AV_COST)*EXP_EDUC_IN...	-0.010482	0.011581	-0.905118	0.3807
LOG(EDUC_AV_COST)	-2.090741	2.254962	-0.927173	0.3695
EXP_EDUC_IN_ALL_P^2	0.003938	0.002267	1.737439	0.1042
EXP_EDUC_IN_ALL_P	0.944145	0.852002	1.108149	0.2865
R-squared	0.346006	Mean dependent var	0.018095	
Adjusted R-squared	-0.074419	S.D. dependent var	0.023482	
S.E. of regression	0.024340	Akaike info criterion	-4.299072	
Sum squared resid	0.008294	Schwarz criterion	-3.808217	
Log likelihood	61.58887	Hannan-Quinn criter.	-4.168848	
F-statistic	0.822990	Durbin-Watson stat	2.225527	
Prob(F-statistic)	0.605895			

Рисунок 2.19 - Результати тестування Уайта

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Значення Prob. F(9,14) становить 0.6059, що є вищим за 0.05, отже не маємо підстави відхилити нульову гіпотезу про гомоскедастичність залишків моделі. Проблема гетероскедастичності залишків моделі не виявлена.

Мультиколінеарність залишків перевіримо за допомогою параметра Variance Inflation Factors (див. рисунок 2.20).

Variance Inflation Factors			
Date: 03/04/24 Time: 00:32			
Sample: 2000 2023			
Included observations: 24			
Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
C	11.30583	12496.32	NA
LOG(STUD_ACC_B...	0.067208	11545.51	3.663576
LOG(EDUC_AV_CO...	0.002915	239.1588	2.560859
EXP_EDUC_IN_ALL_P	0.000451	172.4020	1.800763

Рисунок 2.20 - Результати тестування Variance Inflation Factors

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Значення Centered VIF є меншим за 10 для незалежних змінних, тому робимо висновок, що проблема мультиколінеарності залишків відсутня в наведеній моделі.

Наведемо тест Рамзея впевненості в правильності специфікації рівняння регресії (див. рисунок 2.21).

Ramsey RESET Test Equation: UNTITLED Specification: LOG(DEP_STUD_ABROAD) C LOG(STUD_ACC_BUDG) LOG(EDUC_AV_COST) EXP_EDUC_IN_ALL_P Omitted Variables: Squares of fitted values			
	Value	df	Probability
t-statistic	1.812094	19	0.0858
F-statistic	3.283685	(1, 19)	0.0858
Likelihood ratio	3.825980	1	0.0505
F-test summary:			
	Sum of Sq.	df	Mean Squares
Test SSR	0.063994	1	0.063994
Restricted SSR	0.434272	20	0.021714
Unrestricted SSR	0.370278	19	0.019488
Unrestricted SSR	0.370278	19	0.019488
LR test summary:			
	Value	df	
Restricted LogL	14.09114	20	
Unrestricted LogL	16.00413	19	

Рисунок 2.21 - Результати Reset тесту Рамзея

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Параметр Prob. становить 0,0858, що є більшим за критичний рівень для 95% довірчого інтервалу. Отже, не маємо підстав для відхилення гіпотези про правильність специфікації моделі, тому надану модель специфіковано правильно.

Наведемо результати тестування Жарга-Бера щодо перевірки нормальності розподілу залишків в наданій моделі (див. рисунок 2.22).

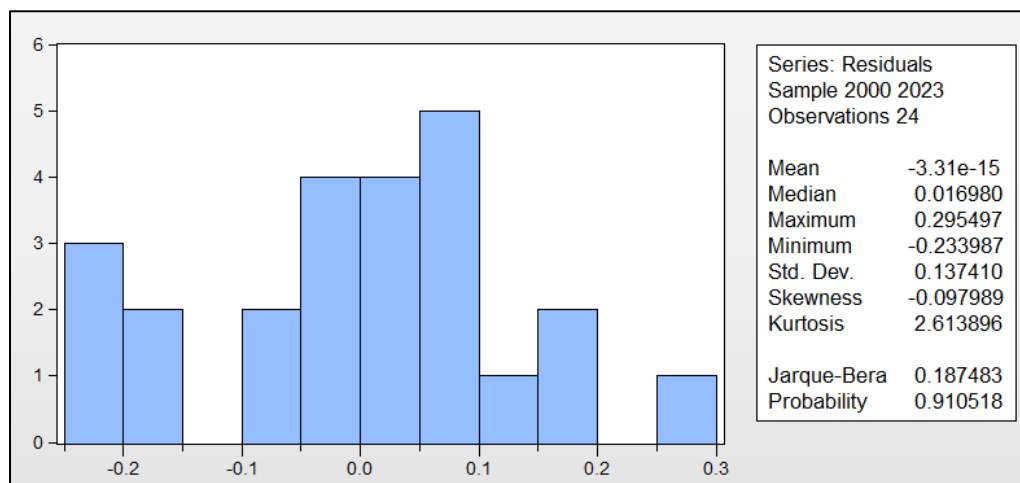

Рисунок 2.22 - Результати тестування нормальності розподілу залишків

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

Параметр Probability становить 0,9105, що є більшим за критичний для 95% довірчого інтервалу. Отже, ми не маємо підстав відхиляти нульову гіпотезу тестування Жарга-Бера, залишки в моделі розподілені нормально.

Висновки.

Таким чином, на початку дослідження нами було висунуто три гіпотези стосовно впливу факторів вартості навчання за контрактом, кількості студентів, що вступили на бюджетну форму навчання, та частки видатків на освіту на залежну змінну, якою була кількість українських студентів, що обрали навчатися за кордоном. В результаті моделювання було створено трьохфакторну регресійну модель, всі коефіцієнти в якій є значимими та в якій виконуються всі класичні припущення. Отже, було доведено вплив зазначених факторів на кількість українських студентів, які навчаються за кордоном.

2.3 Методи оцінки національної системи вищої освіти

З огляду на важливість вищої освіти та значну кількість зацікавлених сторін, виникає потреба виокремлення показників, критеріїв та об'єктивних характеристик, за допомогою яких була б можливою оцінка її ефективності на рівні країни та визначення її конкурентоспроможності на світовому ринку.

Загалом, процес оцінювання виявляється в систематичному зборі та інтерпретації даних, на яких будуть базуватися майбутні судження і дії, в свою чергу, оцінкою є остаточний висновок, думка про стан досліджуваного об'єкту (системи вищої освіти) [42, с.28]. Важливо зазначити, що це доволі складний та мінливий процес, який може включати в себе значну кількість показників та характеристик, зважаючи на цілі та контекст оцінки. Так, оцінка системи вищої освіти повинна враховувати:

- поточний стан об'єктів, які підлягають оцінці;
- їх діяльність, що відображена процесуальними складовими;
- проміжні і кінцеві результати функціонування;
- зміни, які відбуваються внаслідок розвитку об'єктів оцінки.

Загальними складовими оцінки системи вищої освіти є:

- міжнародні рейтинги, які включають різноманітні критерії;
- оцінка якості освіти, актуальності навчальних програм, які відповідають сучасним вимогам ринку, рівень підготовки випускників тощо;
- оцінка рівня зацікавленості та залученості студентів у навчальний процес, участь у дослідницьких програмах тощо;
- проведення різноманітних опитувань та анкетувань з метою визначення рівня задоволеності студентів навчанням, а викладачів відповідно роботою;
- оцінка академічної репутації з метою з'ясування рівня впливу певного ЗВО на академічному та науковому рівні;
- оцінка бюджету ЗВО, оцінка ефективності використання ним коштів тощо;
- оцінка випускного успіху;
- оцінка академічної продуктивності, тобто досягнень студентів та викладачів в напрямку участі в різноманітних наукових публікаціях, конференціях тощо.

Зазначені вище елементи можуть бути використані окремо або ж поєднуватися з метою забезпечення комплексної оцінки системи вищої освіти.

Сьогодні глобального характеру набувають рейтингові оцінки в системі вищої освіти, що призводить до стимулювання конкуренції між ЗВО та дозволяє систематизувати їх не лише у національному вимірі, а й з врахуванням галузевих ознак та регіональних особливостей [43, с.43]. Відтак, на міжнародному рівні оцінка системи вищої освіти ґрунтується на міжнародних рейтингах, яких налічується більше десяти, серед них найбільш впливовими є: Times Higher Education World University Rankings, QS Quacquarelli Symonds World University Rankings, Academic Ranking of World Universities ARWU тощо. Їхньою метою є визначення найкращих ЗВО в світі шляхом оцінки їх функціонування, при цьому кожен з рейтингів передбачає використання унікальних методик та показників (див. таблицю 2.1).

Таблиця 2.1 Методики оцінювання національних систем вищої освіти

№	Назва дослідження	Коротка характеристика
1	2	3
1.	University Systems Ranking: Citizens and Society in the Age of the Knowledge	Оцінка здійснюється за 6-ма критеріями: охоплення, ефективність, доступність, привабливість, вікове охоплення, гнучкість.
2.	U21 Ranking of National Higher Education Systems	Комплексна оцінка за 4-ма групами критеріїв: ресурси, взаємозв'язки, середовище, результати.
3.	QS Quacquarelli Symonds World University Rankings	Базується на аналізі топ-вищих закладів освіти держав за 4-ма критеріями.
4.	Times Higher Education World University Rankings (QS «THE»)	Оцінює ЗВО за такими критеріями, як якість викладання, дослідницька репутація, цитування наукових праць, міжнародна реакція тощо.
5.	Academic Ranking of World Universities (ARWU)	Створений університетом Шанхая, відомий своїм фокусом на наукових досягненнях та дослідницькій діяльності.
6.	U.S. News & World Report Best Global Universities Rankings	Орієнтований на оцінку найкращих ЗВО з урахуванням їхньої міжнародної репутації та наукових показників.
7.	QS World University Rankings by Subject	Оцінює ЗВО за їхніми спеціалізаціями та предметами.

Джерело: складено автором на основі даних [43-46]

Зазначимо, що першим комплексним дослідженням національних систем вищої освіти вважається аналітична записка «University Systems Ranking: Citizens and Society in the Age of the Knowledge», в рамках якої була розроблена та

впроваджена методика оцінювання систем вищої освіти сімнадцяти держав ОЕСР [11]. Основними критеріями даного рейтингу є наступні (див. рисунок 2.23).

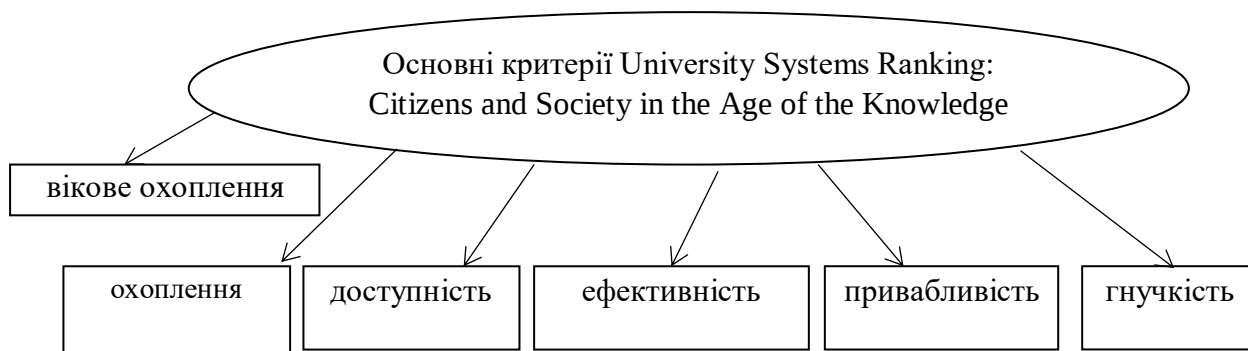

Рисунок 2.23 – Основні критерії University Systems Ranking: Citizens and Society in the Age of the Knowledge

Джерело: складено автором на основі даних [45]

Коротко розглянемо кожен з наведених критеріїв:

- вікове охоплення передбачає спроможність системи вищої освіти надати можливість одержати освіту протягом життя (кількість студентів у віці 30-39 років);
- показник охоплення передбачає вимірювання частки випускників ЗВО до частини населення, яка може претендувати на її отримання;
- доступність передбачає готовність системи вищої освіти до прийняття студентів, які не показують значних успіхів у навчанні;
- ефективність виявляється у здатності системи вищої освіти забезпечити ринок праці висококваліфікованими фахівцями;
- привабливість передбачає контекст іноземних студентів (виражена у відсотковому значенні частка іноземних студентів з ТОП-10 держав за кількістю населення, які виїхали за кордон з метою отримати вищу освіту);
- гнучкість відображає спроможність системи до реформування (швидкість та ефективність впровадження положень, які покладені в основу Болонської декларації 1999 р.).

Відзначимо, якщо ЗВО потратив до лідерів даного рейтингу, його можна характеризувати як доволі потужний, проте, очевидно, дані критерії не можуть слугувати єдиними параметрами оцінки.

Інший відомий рейтинг оцінювання національної системи вищої освіти, Universitas 21, передбачає використання чотирьох груп показників: ресурси (ваговий коефіцієнт – 20%), середовище (20%), внутрішнє залучення, тобто взаємозв'язки, (20%) і результативність (40%) [46]. Відповідно до даної методики здійснюється порівняння ефективності систем вищої освіти з найкращим результатом кожного показника на світовому рівні. При цьому з кожним роком вона удосконалюється по причині включення нових розділів.

Для виявлення найбільш конкурентоспроможних систем вищої освіти на світовому ринку освітніх послуг була розроблена і методика QS Quacquarelli Symonds World University Rankings, яка застосовує ширший підхід до лідерства держав у сфері вищої освіти та надає можливість відслідкувати зміни позиції країн за роками. Під час розрахунку кінцевого рейтингу здійснюється порівняння за наступними категоріями: системний потенціал, доступ, ефективність флагманських ЗВО, економічний контекст (при цьому кожному критерію присвоюється однакова вагомість) [44, с.85].

Рейтинг світових закладів вищої освіти QS «THE» випускається щорічно та базується на ретельному аналізі параметрів, які відображають різні аспекти діяльності ЗВО та їхнє значення у глобальному освітньому середовищі й включають якість викладання, наукові досягнення, вплив наукових публікацій, міжнародну репутацію, роботодавців тощо (див. рисунок 2.24).

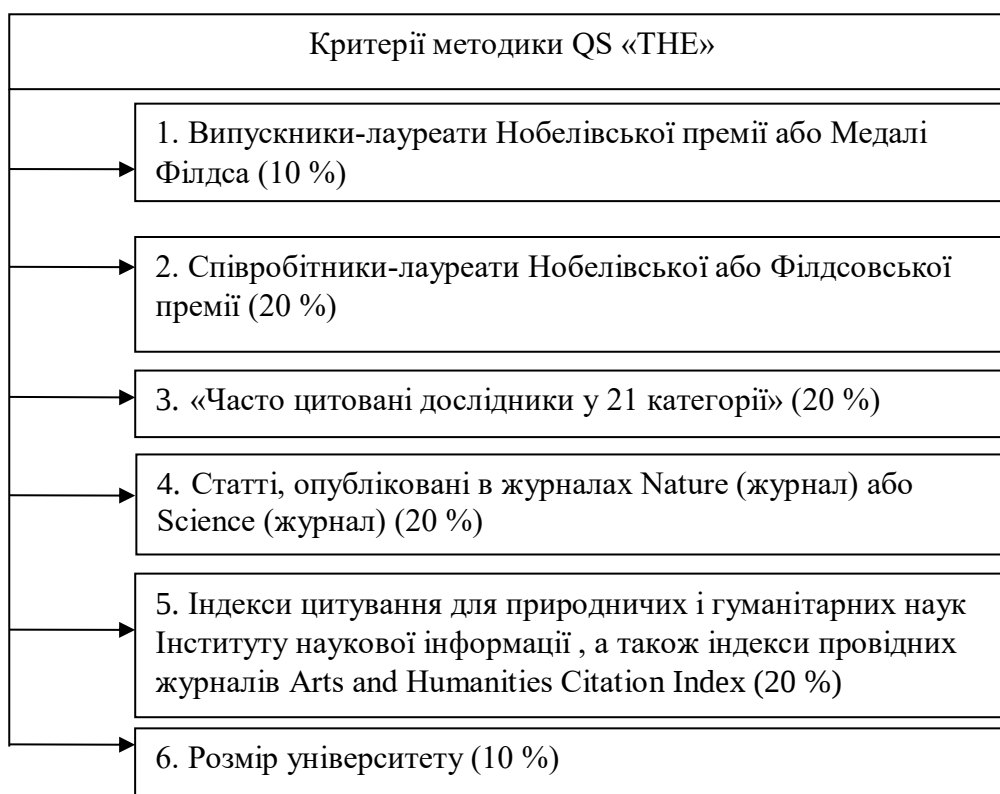

Рисунок 2.24 – Критерії методики QS «THE» та їхні вагові коефіцієнти

Джерело: складено автором на основі даних [43]

Перейдемо до розгляду наступного впливового міжнародного рейтингу ARWU, у якому щорічно публікуються найкращі ЗВО світу. Основна методика його оцінки відображається в наступних критеріях: результати досліджень (ваговий коефіцієнт – 40%), якість факультету (40%), якість освіти (10%), кількість працівників в ЗВО (10%) [44, с.85].

Особливо важливою в економічному контексті є оцінка систем вищої освіти згідно з рейтингом конкурентоспроможності країн Всесвітнього економічного форуму, адже вона вважається підсилюючим економіку чинником. Так, вона складається з наступних показників: кількісні показники освіти (ваговий коефіцієнт – 33%), якість освіти (33%), тренінги (навчання без відриву від виробництва) (33%) [44, с.85].

Переходячи до розгляду української системи вищої освіти, зазначимо, що її оцінювання було запроваджене аби стимулювати зростання якості, конкурентоздатності та участі в міжнародних рейтингах. Зокрема, рушієм змін

стало затвердження у 2011 р. «Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів», згідно з яким держава надавала найкращим ЗВО високого статусу та підтримки [43, с.48]. Проте у 2015 р. Положення втратило свої чинність, а у 2019 р. Міністерством освіти і науки України був запропонований проєкт правил оцінювання ЗВО, механізм якого надавав або підтверджував їх національний статус.

В подальшому в Україні була запропонована, згідно з Берлінськими принципами ранжування ЗВО, [47] методика «ТОП-200 Україна» [48], яка характеризувалася комплексним оцінюванням ЗВО на основні трьох компонентів. До прикладу, принципами у рамках «Топ-200 Україна 2023» були відкритість, прозорість, об'єктивність ранжування, врахування багатогранності та всебічності діяльності, пріоритет євроінтеграційних процесів [48]. Відповідна методика рейтингування наведена в Додатку В. Слід зазначити, що не зважаючи на постійні вдосконалення базис методики залишається сталим, і є загальним набором індикаторів для закладів освіти різних типів:

$$I_3 = I_{\text{нп}} + I_{\text{н}} + I_{\text{мв}}, \quad (2.1)$$

де I_3 – інтегрований індекс;

$I_{\text{нп}}$ – індекс якості науково-педагогічного потенціалу (ваговий коефіцієнт – 40 %);

$I_{\text{н}}$ – індекс якості навчання (ваговий коефіцієнт – 25 %);

$I_{\text{мв}}$ – індекс міжнародного визнання (ваговий коефіцієнт – 20 %) [43].

Якщо виходити з оцінки діяльності певного ЗВО, то перелік основних показників аналізу та механізм перевірки наведені в Додатку Г. Варто зауважити, що перелік не є вичерпним, адже кожен ЗВО має свої особливості функціонування та таргети на специфічну галузь економіки, відповідно доцільно використовувати індивідуальний підхід до оцінки. При цьому важливо здійснювати аналіз функціонування структурних підрозділів ЗВО, таких як лабораторії, кафедри, факультети, інститути тощо.

Отже, при моніторингу використовуються відношення цільових значень та фактичних результатів до відповідних витрат – показники ефективності, які відображають ефект від певного заходу чи виду діяльності [49]. Зважаючи на особливості функціонування та умови діяльності ЗВО, оцінку слід проводити використовуючи систему фінансових та нефінансових показників в розрізі трьох напрямів: освітня, науково-інноваційна та фінансово-господарська діяльності. При цьому потрібно дотримуватися наступних принципів (див. рисунок 2.25).

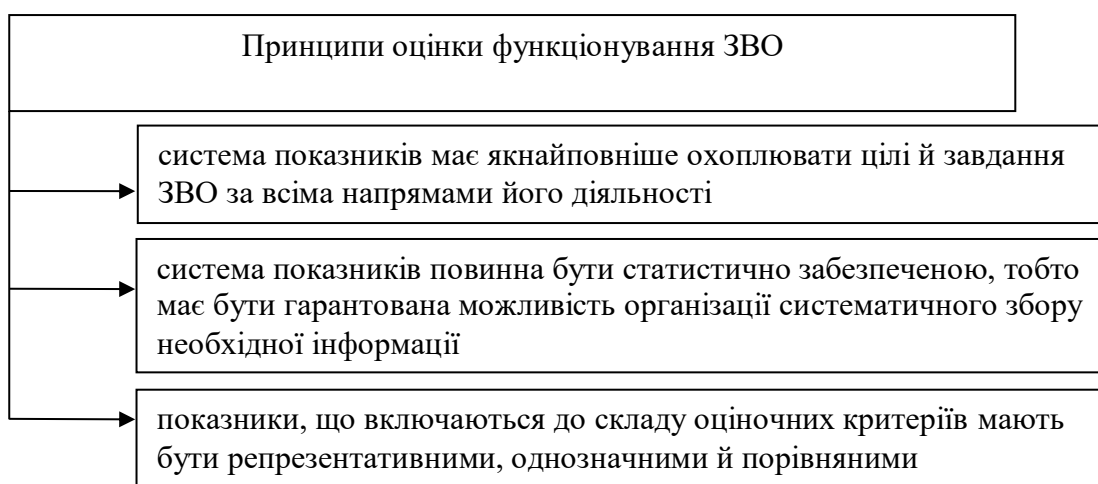

Рисунок 2.25 – Принципи оцінки функціонування ЗВО

Джерело: складено автором на основі даних [49]

Основною метою ЗВО є забезпечення якісної освіти на високому рівні, що дозволяє студентам отримати відповідний ступінь освіти з обраних спеціальностей. Список галузей знань і спеціальностей ЗВО формується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти й науки на підставі Міжнародної стандартної класифікації освіти і затверджується Кабінетом Міністрів України на рекомендацію цього центрального органу. ЗВО визначають і затверджують освітні програми самостійно з урахуванням вимог до відповідного рівня вищої освіти, які встановлені законодавством та стандартами вищої освіти. Відповідно, маючи за мету оцінити діяльність ЗВО у даному контексті, релевантно використати наступні показники:

- оцінка кількісних та якісних акредитованих освітніх програм у ЗВО;
- аналіз кадрового забезпечення освітньої діяльності, включаючи оцінку

наявності науково-педагогічних працівників з визначеною освітньою та/або професійною кваліфікацією відповідно до спеціалізації закладу, а також оцінка кількості викладачів, які проходять навчання/підвищення кваліфікації;

- аналіз чисельності студентів, які навчаються у ЗВО за різними освітніми програмами; оцінка навантаження студентів на одного викладача та результатів атестації студентів;
- вивчення рівня працевлаштування випускників, зокрема за спеціальністю, для визначення їх конкурентоспроможності на ринку праці;
- оцінка дотримання академічної чесності у ЗВО, зокрема щодо виявлення плагіату в дипломних роботах [49, с.60].

У зв'язку з тим, що вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти розробляються Національним агентством з забезпечення якості освіти, доцільно залучати експертів цієї установи для оцінки освітньої діяльності ЗВО. Особливу увагу при цьому слід звернути на наступні компоненти (див. рисунок 2.26).

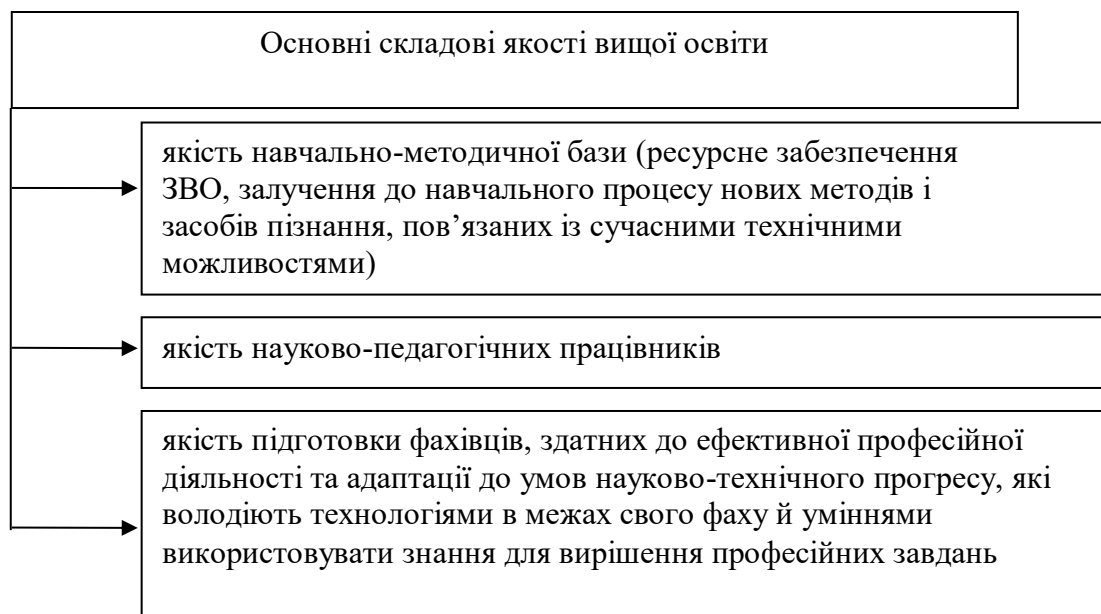

Рисунок 2.26 – Основні складові якості вищої освіти

Джерело: складено автором на основі даних [50, с.16]

Якість освіти є мірою задоволення очікувань учасників освітнього процесу від наданих ЗВО освітніх послуг або ж мірою досягнення цілей та завдань, які були поставлені [50, с.17]. Складність проблеми якості освіти виявляється у процесі

створення критеріїв якості, які служать орієнтирами для оцінки ефективності освіти: тобто, аналіз якості відбувається за допомогою певних критеріїв, що визначаються конкретними показниками.

Відповідно, для того, щоб здійснити оцінку якості освітнього процесу у ЗВО доцільно використовувати «кваліметрію», «діагностику ефективності навчального процесу», «освітню (дидактичну) діагностику». Тобто відбувається визначання результатів освітньої діяльності студентів та викладачів, при цьому метою виступає аналіз, оцінка та коригування процесу навчання. Зазначені заходи передбачають проведення контролю та оцінки, збору та накопичення статистичних даних і їх аналізу, встановлення тенденції та прогноз розвитку результатів. Використання діагностики і кваліметрії включає в себе самооцінювання, проведення тестів, опитування, експертне оцінювання, а також різноманітні способи контролю за успішністю студентів у навчально-пізнавальній діяльності [50]. При цьому їх застосування є надзвичайно важливим для забезпечення якості навчання та визначення ефективності педагогічного процесу, адже за допомогою, до прикладу, кваліметрії можна: відстежувати та оцінювати результати навчального процесу, а також якість і кількість змін, що відбулися у діяльності його учасників; встановлювати фактори, які вплинули на ці зміни; розробляти, приймати і впроваджувати управлінські рішення, спрямовані на вдосконалення цих змін у відповідності з встановленим стандартом освіти.

Отже, оцінку системи вищої освіти можна провести з використанням різноманітних методів таких, як рейтинги, методи статистики, кваліметрії, опитування, анкетування тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Підсумовуючи, за допомогою аналізу вибірки системи статистичних показників (а саме кількості ЗВО, кількості здобувачів вищої освіти, кількості студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету, кількості державних замовлень на навчання за спеціальностями, що відповідають потребам ринку праці, середньої вартості навчання за контрактом, середнього розміру стипендії, кількості вітчизняних наукових публікацій, кількості науково-педагогічних працівників, кількості іноземних студентів в українських ЗВО та спеціальностей, котрі вони обирають, чисельності українських студентів за кордоном та їх напрямів навчання, видатків на вищу освіту тощо) було виявлено такі позитивні характеристики вітчизняного освітнього клімату як зменшення хаотичності ЗВО, що сприяє покращенню їхньої ефективності, стабільно висока питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету, матеріальна доступність вищої освіти, стабільне зростання іноземних студентів тощо. З іншої сторони, такі виклики як скорочення обсягів державного замовлення на підготовку фахівців, волатильність державних видатків на вищу освіту, невідповідність між попитом на технічні спеціальності та пропозицією гуманітарних і економічних на ринку праці, невідповідність розміру стипендій прожитковому мінімуму, збільшення освітньої міграції українського населення тощо вимагають рішень, про що детальніше у розділі 3.

Після статистичної оцінки національної системи вищої освіти було вирішено сфокусуватися на одній з її характеристик, освітній міграції. Підґрунтям даного вибору стала важливість дослідження глобалізаційних процесів та руху до відкритості освітніх ринків, що характерно усім розвиненим країнам або тим, які розвиваються. Слід зауважити, що міграція здобувачі вищої освіти закордон є натуральним явищем, яке не потрібно обмежувати чи намагатися зупинити зовсім, уявно ставлячи грати на кордони освітніх можливостей людей. Отож, за допомогою побудови трьохфакторної регресійної моделі з використанням методу найменших

квадратів було доведено вплив впливу зміни вартості навчання за контрактом, кількості студентів, що вступили на бюджетну форму навчання та частки видатків на освіту на кількість українських студентів, що навчаються за кордоном.

З огляду на глобалізаційні тенденції на ринку вищої освіти та необхідності у наявності адекватних підходів до їх оцінювання було досліджено різні методи оцінки конкурентоспроможності систем вищої освіти як на вітчизняному, так і на міжнародному ринках, до прикладу міжнародні рейтинги, опитування та анкетування, методи кваліметрії та діагностики тощо. По причинах розгалуженості методів оцінки діяльності систем вищої освіти було обрано та проаналізовано вибірку найбільш розповсюджених та надійних: наприклад QS Quacquarelli Symonds World University Ranking, QS «THE», ARWU, рейтинг Всесвітнього економічного форуму.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Основні проблеми національної системи вищої освіти та шляхи їх вирішення

У межах аналізу основних проблем національної системи вищої освіти за вектор було обрано досягнення високого рівня її конкурентоспроможності. Так, при визначенні конкурентоспроможності вищої освіти важливо розуміти комплексну картину, підкріплену показниками ефективності диверсифікованих напрямів. Тому під час розгляду основних проблем системи вищої освіти в Україні та шляхів їх вирішення врахуємо чотири аспекти: фінансово-господарський, соціально-економічний, освітній та науково-інноваційний (див. рисунок 3.1).

Рисунок 3.1 – Основні цілі діяльності національної системи вищої освіти

Джерело: складено автором

Розглянемо недоліки, які потребують вирішення у контексті досягнення операційних цілей вітчизняної системи вищої освіти, адже вони є підґрунтям руху

до задоволення її стратегічних та головних завдань. При цьому у розрізі аналізу операційних складових та шляхів їх оптимізації було вирішено відокремити розгляд фінансового та освітнього аспектів від науково-інноваційного (пункт 3.1 та 3.2 відповідно) з огляду на відмінності їх сутності (перші є традиційними показниками, а останній набуває обертів в умовах глобалізації та діджиталізації) та відповідно змінах, що необхідні при їх імплементації.

Розпочинаючи з фінансово-господарської та соціально-економічної ефективності системи вищої освіти зазначимо необхідність її належного фінансування, достатнього для забезпечення якості, конкурентоспроможності і корисності для розвитку країни. Наразі в Україні тривають реформи вищої освіти, включаючи механізми її фінансування, з метою забезпечення виконання згаданих аспектів. Досі у даному контексті національна система вищої освіти стикається з рядом викликів (див. рисунок 3.2).

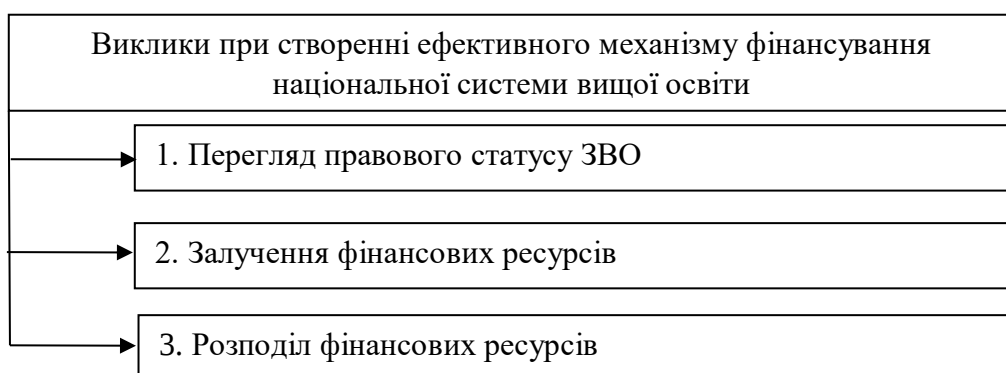

Рисунок 3.2 – Основні виклики при створенні ефективного механізму фінансування національної системи вищої освіти

Джерело: складено автором на основі даних [51]

Розглянемо кожний з викликів окремо та запропонуємо можливі підходи до вирішення, розпочинаючи з такого фундаментального аспекту як нормативне забезпечення. Так, отримання більшої академічної, фінансової, організаційної та кадрової автономії надасть ЗВО незалежність від бюджетного фінансування, оперативність та дієвість у відповіді на виклики. Можливим заходом є надання ЗВО статусу публічних установ, які мають право користуватися та розпоряджатися не

лише державним і комунальним майном, але й майном, отриманим за рахунок власних надходжень.

Переходячи до розгляду проблеми залучення ресурсів, зазначимо, що домінуюча роль державного та місцевого бюджетів у фінансуванні ЗВО провокує дефіцит у їх фондах та функціонування у режимі економії. При цьому їх фінансова автономія є досить низькою з огляду обмеженості можливостей залучення додаткових коштів (див. Додаток Д – параметри оцінки фінансової автономії українських ЗВО). Це викликає потребу у створенні адекватної та прозорої моделі залучення фінансових ресурсів, до прикладу скориставшись наступними міжнародними практиками:

- дуальна система, за якої держава та учасники приватного сектору ділять між собою сфери впливу на діяльність ЗВО, фінансуючи теоретичну та практичну частини навчання відповідно (існує в Австрії, Німеччині, Швейцарії);
- фінансування через відшкодування витрат, за якої ЗВО набувають статусу комерційних організацій, що займаються прибутковою діяльністю (США).

Зазначені моделі передбачають зменшення участі держави у фінансуванні вищої освіти та розгляд продукту діяльності ЗВО згідно з ринковими засадами, адже включають в себе залучення інвестицій від приватних структур. Такий підхід може сприяти вищому рівню сприйняття важливості вищої освіти, та відходу від її ролі складової соціальної політики держави.

У контексті скорочення державного фінансування вищої освіти виникає проблема її доступності, що проте можна вирішити державними позиками з низьким відсотком, у сумах, еквівалентних вартості навчання та проживання (схожа система існує у Німеччині). При цьому погашення заборгованості відбувається після здобуття студентом освітнього рівня або шляхом відпрацювання на державному підприємстві.

Іншою передумовою забезпечення ефективності механізму фінансування вищої освіти є розподіл фінансових ресурсів. При цьому слід керуватися наступними принципами:

- надання пріоритету фінансуванню спеціальностей, які відповідають потребам ринку праці не лише на сьогодні, але й у чотирирічній перспективі (термін підготовки бакалавра). У контексті національної вищої освіти можемо говорити про невідповідність актуальним потребам ринку праці: тобто існує розрив між знаннями, отриманими випускниками, та вимогами ринку праці. Так, релевантно забезпечити підготовку фахівців за такими напрямками як воєнні науки та національна безпека, охорона здоров'я, аграрні та технічні науки (докладніше у пункті 2.1). При цьому важливо створити зв'язок між ЗВО та роботодавцями, до прикладу за рахунок участі останніх у розробленні навчальних програм. З іншої сторони, щодо перспектив здобувачів освіти, ознайомлення з тенденціями та вимогами ринку праці має розпочинатися зі шкіл. При цьому важливо вводити програми підтримки і допомоги студентам у кар'єрному консультуванні;

- застосування цільових грантів для окремих категорій здобувачів (наприклад, безробітної молоді) у формі надання стипендій, зниження вартості навчання тощо, що сприятиме підвищенню доступності освіти, тобто досягненню одного з її вимірів інклюзивності, та дотриманню соціальної справедливості.

Загалом, удосконалення фінансування вітчизняної системи вищої освіти потенційно спричинить наступні зміни:

- належна матеріально-технічна база забезпечить ефективність викладання/навчання. Так, аудиторії повинні відповідати кількості студентів та їх потребам (доступність для осіб з обмеженими можливостями), лабораторії бути забезпеченими відповідним обладнанням, а бібліотеки надавати широкий вибір наукових та навчальних матеріалів;

- розвиток інфраструктури ЗВО може сприяти збільшенню кількості аплікантів, збереженню студентів, покращенню їх емоційного стану за рахунок підвищення рівня комфорту та безпеки (у т. ч. забезпечення укриттями). Зазначимо, що у західних суспільствах Smart Campus, концепт який орієнтується на потреби та співпрацю зі студентами, вже набуває обертів. У випадку задоволення потреб учасників ринку вищої освіти можна говорити і про інвестиції у екологічну складову та перехід до більш стійкої діяльності ЗВО.

Переходячи до розгляду освітньої ефективності вищої освіти проаналізуємо контингент науково-педагогічних працівників, адже він забезпечує підтримання високого рівня академічної досконалості та формування дослідницької культури. Зазначимо наступні проблеми у даному контексті:

- викладацька методика спрямована на виконання стандартів для підготовки до іспитів часто замінює обдуману оцінку здібностей студентів на базі зв'язку з ними;
- кількість здобувачів освіти на аудиторію не дозволяє забезпечити персоналізований підхід;
- у контексті викладання існує можливість використання поглядів як політичної зброї, що спричинено реаліями часу забарвленого націоналізмом і авторитарним лідерством. Це протирічить принципам соціальної відповідальності, яку несуть ЗВО.

У розрізі аналізу векторів підвищення освітньої ефективності щодо науково-педагогічних працівників вважаємо за необхідне акцентувати увагу на передумовах необхідності вирішення проблеми їх залучення та утримання. Так, з 2003 р. в Україні спостерігається демографічна криза, причинами якої є висока смертність, низька народжуваність та значна еміграція. Ситуація ескалувалась з початком російської агресії на території України з 2014 р. та повномасштабною війною з 2022 р., що спровокувало значні втрати населення, адже мільйони людей виїхали з країни, а кількість жертв зростає. Такий тягар депопуляції є одним з факторів скорочення кількості викладачів ЗВО на вітчизняному ринку освітніх послуг, який проте корелює зі зменшенням чисельності здобувачів освіти та ЗВО. З іншої сторони, важливо зазначити таке явище як *brain drain*, що особливо загострилося з повномасштабного вторгнення РФ: згідно з 4 900 інтерв'ю з біженцями з України, проведених УВКБ ООН та партнерами в Чеській Республіці, Угорщині, Республіці Молдова, Польщі, Румунії та Словаччині з середини травня до середини червня 2022 р., доповнених сімома фокус-груповими дискусіями, проведеними у Польщі та Румунії, більшість респондентів, а саме 77%, мають вищу освіту, при цьому 17% опитаних мають професійний досвід у освітній діяльності [52]. Слід зазначити, що

хоча ці процеси і є нормою в умовах глобалізації, важливо зберігати певний протекціонізм над національним середовищем вищої освіти.

Розглянемо можливі схеми залучення та утримування висококваліфікованих викладачів (див. рисунок 3.3).

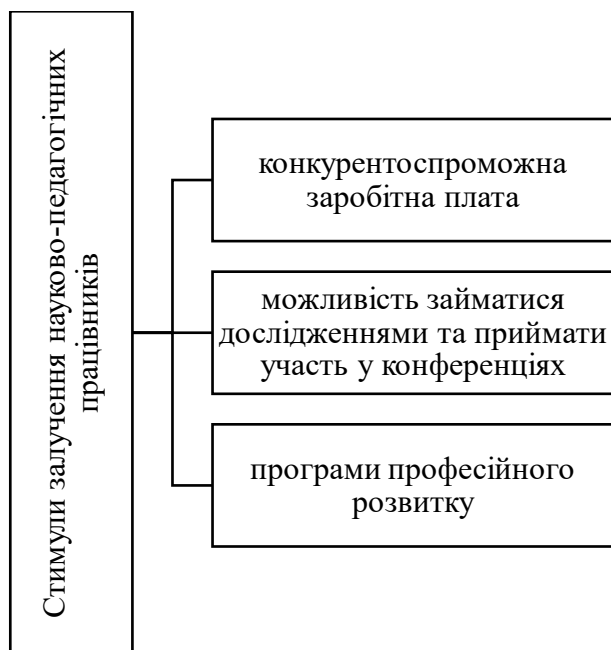

Рисунок 3.3 – Стимули залучення та утримання науково-педагогічних працівників

Джерело: складено автором

Аналізуючи запропоновані вектори залучення та утримання науково-педагогічних працівників, розпочнемо з необхідності встановлення конкурентоспроможної заробітної плати. Так, протягом чотирьох останніх років Уряд зупиняє дію постанови № 822286 (стаття 61 Закону України «Про освіту») щодо збільшення заробітної плати освітян через відсутність коштів на її реалізацію [53]. Ціль даної постанови є достатньо прогресивною та такою, яка відповідає сьогоdnішнім реаліям, адже вона передбачає збільшення розміру посадового окладу педагогічного працівника найнижчої кваліфікаційної категорії на рівні трьох мінімальних заробітних плат, а науково-педагогічного працівника – на 25% вище.

На особливу увагу заслуговує і розроблення ефективного механізму проведення стажувань, заходів upskilling, reskilling для науково-педагогічних

працівників як у національному, так і у міжнародному контексті, що задовільнить їх необхідність професійного розвитку. Це, в свою чергу, дозволить адаптувати роль викладацького складу до сучасних вимог, трансформувавши і тим самим розширивши роль викладача до коуча, наставника, лідера команди студентів, члена команди студентів тощо. При цьому вибір тої чи іншої ролі професора може залежати від контексту співпраці зі студентами в певний момент часу: до прикладу науково-педагогічним працівникам, які є представниками старшого покоління релевантно приміряти на себе роль наставників. Дана категорія людського ресурсу є розповсюдженою в національній громаді, що може сприяти глибокому навчанню, рефлексії, поширенню талантів старших поколінь.

У контексті покращення освітньої та наукової ефективності національної системи вищої освіти важливо говорити і про її інтернаціоналізацію. При цьому слід зазначити, що у 2022 р. МОН було передбачено дану ціль (гармонізації українського і європейського освітніх просторів) у рамках програми «Освіта 4.0: український світанок» та окреслено наступні завдання [54]:

- приведення внутрішніх систем забезпечення якості вищої освіти у відповідність до вимог ESG (екологія (Environmental), соціальний розвиток (Social) та корпоративне управління (Governance));
- створення національного порталу міжнародного науково-технічного співробітництва та міжнародного консорціуму інфраструктури та досліджень.

Інтеграція у міжнародний освітній простір в свою чергу принесе такі позитивні ефекти як:

- підвищення якості викладання за рахунок впровадження передового іноземного досвіду у вітчизняному контексті та як результат визнання українських освітніх кваліфікацій на світовому ринку;
- зростання ступеня відкритості українського ринку освіти з точки зору числа іноземних студентів, що навчаються в Україні, та вітчизняних науковців, що приймають участь у міжнародних освітньо-наукових проєктах.

Виходячи із пріоритету інтеграції в глобальний освітній простір, важливо говорити про таку передумову як обов'язковість впровадження «англомовної

бульбашки» для фігурантів ринку освітніх послуг, адже згідно English Proficiency Index рівень знань українців залишається посереднім, складаючи 539 з 700 пунктів [55]. У цьому контексті можливо прийняти такі кроки як:

- широке впровадження (повне або часткове) в ЗВО англomовних освітніх програм;
- підвищення вимог до володіння іноземними мовами. Слід зазначити, що у рамках Концепції розвитку англійської мови в університетах, розробленої МОН України було встановлено досягнення наступної цілі до 2023 р: мінімальні вимоги до знання англійської мови при вступі у ЗВО (рівень не нижчий B1) та випуску (не нижчий B2) [54];
- збільшити можливості вивчення іноземних мов в ЗВО за допомогою мовних курсів, інтенсивів тощо.

Необхідним аспектом інтернаціоналізації національної системи вищої освіти є і її залученість у програму ЄС Еразмус+. У Додатку Е наведені показники залученості суб'єктів українського ринку вищої освіти у програму ЄС Еразмус+ за період 2014-2023 рр. Так, до 2020 року бачимо досить помірну динаміку залученості національної вищої освіти до програм (досі, Україна – найбільш активний учасник у регіоні Східного партнерства), проте ситуація різко покращилася з початком повномасштабного воєнного вторгнення [56]. Так, ЄС здійснив релокацію коштів, призначених для фінансування РФ та Білорусі, на відповідні потреби України, тим самим відкривши українським здобувачам освіти та науково-педагогічним працівникам доступ до більшої кількості програм. У 2022 р. Україна увійшла до топ-12 країн-учасниць Програми ЄС Еразмус+, а у 2023 р. – у топ-8 [22, с.107].

Підсумовуючи, фінансова-господарська та соціально-економічна й освітня ефективності діяльності національної системи вищої освіти стикаються з багатьма викликами такими як застарілий механізм фінансування, недієве стимулювання роботи науково-педагогічних працівників, недостатня розвиненість механізму стажувань тощо, що потребує негайних централізованих рішень та стимулів.

Водночас можемо говорити про значний прогрес у багатьох аспектах таких як велика залученість національного ринку вищої освіти в глобалізаційних процесах.

3.2. Сучасні напрями розвитку національних систем вищої освіти для розробки інноваційних стратегій українських ЗВО

Інновації у галузі штучного інтелекту (далі ШІ) перехоплюють все більше сфер трудової діяльності, впливаючи на ринок освіти та праці. При цьому системи вищої освіти не завжди відповідають сучасним і майбутнім потребам, адже їм характерна повільна адаптація змін по причині їх традиційності і бюрократичності, масштабності та комплексності, залежності від державного фінансування тощо.

Розпочнемо огляд нової парадигми в сфері вищої освіти з принципів її функціонування (див. рисунок 3.4).

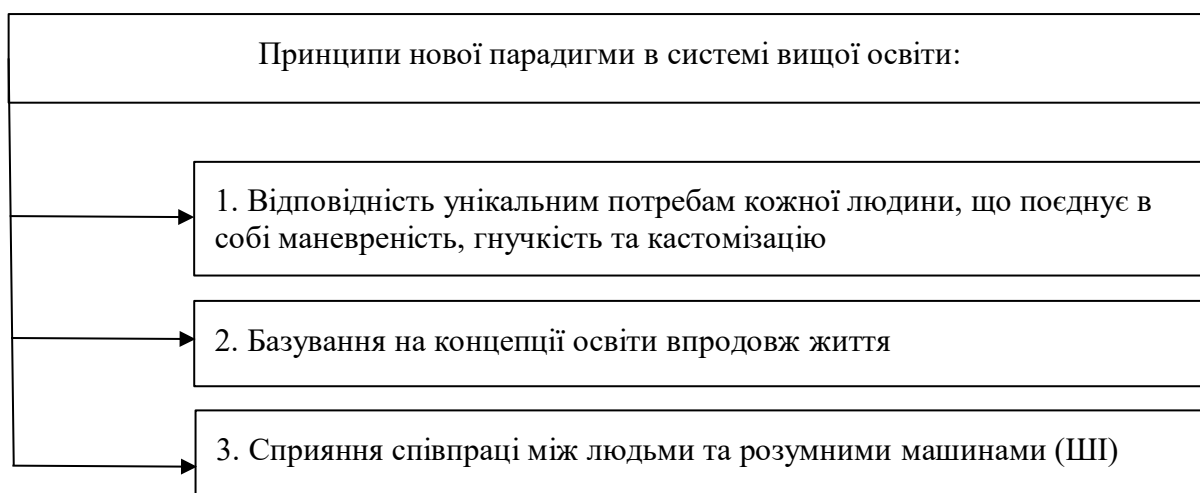

Рисунок 3.4 – Принципи нової парадигми в системі вищої освіти

Джерело: складено автором

Говорячи про принцип індивідуалізованого підходу звернемося до такого явища як альтернативні види освіти. Так, ЗВО можуть пристосовуватися до зростаючого попиту на універсальний доступ до освіти за допомогою перегляду підходів до навчання та розробки їх нових форм та методів: наприклад, «e-learning», «blended learning», в рамках яких віртуальне навчання

доповнюється/поєднується з аудиторним навчанням. Це, в свою чергу, створить ряд позитивних ефектів на здобувачів вищої освіти (див. таблицю 3.1).

Таблиця 3.1 Ефекти альтернативних видів освіти на студента

Ефект на студента	Пояснення
1	2
Інклюзія	- електронне викладання та навчання можуть сприяти виникненню попередньо недоступної інклюзії в освітньому секторі; - передумова: відповідна пропозиція електронного навчання.
Відкритість освіти	- немобільні особи з віддалених регіонів зможуть стати учасниками освітнього процесу; - формати заочного навчання можуть підтримуватися електронним навчанням; - масові відкриті онлайн-курси (МООС) полегшать доступ до навчальних матеріалів.
Відкритість і різноманітність навчальних ресурсів	- сприяння Інтернету легкому та швидкому пошуку ресурсів; - передумова: розвиток навички оцінки матеріалів задля ефективного пошуку ресурсів у потоці інформації.
Різнорманітність навчальної та викладацької діяльності	- навчальні процеси можуть бути індивідуалізовані; - роль професора змінюється від презентаційної до консультативної/допоміжної; - передумови: студенти повинні навчитися використовувати широкі можливості та ступінь свободи; педагогічні працівники мають отримати навички аби адаптуватися до нових ролей; вимагає цифрової грамотності.
Нові соціальні контексти та форми співпраці	- послаблення вербального та невербального спілкування може спричинити зниження якості навчання по причині втрати контекстності.
Гнучкість місця і часу	- підвищення ступеня свободи; - важливість вміння ставити фіксовані орієнтири та задачі; - необхідність створення відповідного віртуального та особистого освітнього середовища.

Джерело: складено автором

У контексті соціальної інклюзії важливо говорити про залучення диверсифікованих груп населення у освітнє середовище, у рамках чого головним викликом може стати залучення старшого покоління. Доцільно зауважити, що дана ідея корелює з другим принципом нової парадигми в системі вищої освіти, принципом навчання впродовж життя. Тут зазначимо, що хоча сама ідея lifelong learning не є новою для України, вона потребує системного та активного введення. Отож, ейджизм, та як результат недостатня залученість людей п'ятдесяти та більше років у освітній процес, є найпоширенішою формою дискримінації в Європі. При

цьому ринок втрачає досвід, історію, розуміння контексту сьогоденних проблем, потенційних коучів та менторів тощо.

Важливо зазначити, що до навчання старшого покоління необхідний інакший підхід, аніж до молодшого через відмінності у психології, структурі знань, адаптації до нових технологій, досвіді та попередній освіті. Тому було розглянуто можливу рамку lifelong learning (див. рисунок 3.5).

Рисунок 3.5 – Можливий підхід до структурування концепту lifelong learning

Джерело: складено автором

При цьому рівні освіти, що виходять за рамки традиційної (корпоративна освіта та освіта для людей похилого віку), є однаково важливими для забезпечення розвитку нової парадигми освіти, що зумовлено наступним:

- трансформаційні технологічні процеси створюють необхідність постійно поглиблювати знання необхідні для взаємодії з ІІІ;
- сучасні глобальні виклики потребують негайного вирішення та залученості усіх верств населення. У контексті існуючих загроз говоримо про деградацію навколишнього середовища, расові та соціальні нерівності, насильницькі політичні конфлікти тощо.

При цьому неакадемічна освіта може орієнтуватися на організацію upskilling, reskilling, стажувань працівників, а формальна – на розвиток талантів (див. рисунок 3.6).

Рисунок 3.6 – Основні цілі в рамках lifelong learning

Джерело: складено автором

Запропонована модель просуває ідею здобуття освіти впродовж усього життя за навчальною програмою, що охоплює як технологічні, так і засновані на людській унікальності знання, навички та практики. Досі бачимо, що фокус даного підходу припадає на взаємодію між людьми та ІІІ, що було визначено третім принципом нової парадигми в системі вищої освіти. Розглянемо переваги та недоліки імплементації ІІІ та відповідних технологій у систему вищої освіти. Так, до сильних сторін можемо віднести:

- можливість отримати швидку відповідь на запитання освітнього чи адміністративного характеру, адже людський ресурс у вигляді наукових та адміністративних працівників не завжди може задовільнити цю потребу;
- автоматизація механічних завдань, таких як створення розкладу, заповнення електронного журналу, перевірка студентських робіт (в залежності від їх характеру);
- персоналізація до потреб здобувача освіти, темпів, з якими вони засвоюють матеріал, їх можливостей на базі минулої експертизи тощо. Релевантно і у контексті науково-педагогічних працівників.

Досі вітчизняна система вищої освіти стикається з викликами, намагаючись ввести та розповсюдити культуру симбіотичного взаємозв'язку між учасниками освітнього процесу та технологіями, пов'язаними з ІІІ, а саме [5]:

- незадовільний рівень цифрової компетентності науково-педагогічних працівників і як результат недостатнє застосування відповідних практик під час викладання. Тут слід зауважити, що більшість ЗВО та науково-дослідницьких установ пропонують своїм співробітникам, у т. ч. науковим та науково-педагогічним працівникам, представити сертифікат про проходження програми «Цифрограм для громадян», тесту на цифрову грамотність [18];
- недотримання принципів академічної доброчесності у контексті співпраці студентів/викладачів з великими масивами даних;
- недостатня обізнаність суспільства з перевагами використання ІІІ у рамках наукових досліджень, навчання тощо.

Важливо знаходити рішення згаданих проблем, адже в умовах руху вищої освіти до нової парадигми ринок праці може змінитися. Розглянемо ролі, які можуть набуватися індивідуумом у контексті освіти впродовж життя (див. таблицю 3.2).

Таблиця 3.2 Можливі ролі здобувачів вищої освіти в контексті нової парадигми вищої освіти

Ролі	Опис
1	2
Практики	Спеціалісти, зайняті в звичних для сьогодення галузях.
Майстри у сфері співпраці	- володіють високорозвиненим людським інтелектом; - здатні співпрацювати з машинами на основі ІІІ.
Коучі/ментори	Направляють інших у розвитку та досягненні тих чи інших здібностей
Суперрозуми	- люди з високим рівнем знань/таланту в певних галузях; - вирішують складні проблеми пов'язані з функціонування машин ІІІ; - відповідають на глобальні виклики.

Джерело: складено автором

Бачимо окремі групи професій (суперрозуми, майстри у сфері співпраці), діяльність яких буде тісно пов'язана з ІІІ, тому важливо прискорювати процес переходу до нової парадигми вищої освіти. Це особливо актуально, виходячи із пріоритету інтеграції вітчизняного ринку вищої освіти у західний освітній простір, де дані технології набули більшого розповсюдження.

Підсумовуючи, Україна, як держава, яка намагається йти у ногу з сучасними тенденціями, має усі передумови для створення високотехнічної та інноваційної системи вищої освіти: молодь має потенціал для того, щоб виводити країну на топові позиції в контексті інновацій, а науково-педагогічні працівники ЗВО не лише передавати знання молодому поколінню, але й отримувати вигоду з реалій нової освітньої парадигми.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отож, всупереч тому, що невмотивована російська військова агресія проти України триває, важливо планувати відновлення економіки вже сьогодні. У цьому контексті слід акцентувати увагу і на такий драйвер розвитку країни та її національних інтересів як національна система вищої освіти, яка на сьогодні стикається з рядом проблем у межах своєї діяльності, а саме: неефективним механізмом фінансування та недостатньою фінансовою автономією ЗВО, невідповідністю актуальним потребам ринку праці, нестачею матеріально-технічної бази, недостатнім розвитком інфраструктури ЗВО, нерелевантною викладацькою методикою, складнощами залучення та утримання науково-педагогічних працівників, недостатньою заангажованістю здобувачів вищої освіти у вивчення англійської мови тощо. Тобто вітчизняну систему вищої освіти важливо розглядати не через призму відтворення у довоєнному режимі з відповідним збереженням згаданих негативних структурних особливостей, адже це може спровокувати безперспективність.

Натомість альтернативним підходом до покращення діяльності та, як наслідок, конкурентоспроможності національної системи вищої освіти є її реконструкція згідно з принципами у рамках Проєкту Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни, а саме [57]:

- негайного початку і поступового розвитку;
- нарощування справедливого добробуту;
- інтеграції в ЄС;
- відбудови кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах;
- стимулювання приватних інвестицій.

У рамках даного підходу можливим є запровадження наступних змін у сфері вищої освіти: перегляд правового статусу ЗВО, збільшення участі приватного

сектору у залученні та розподілі фінансових ресурсів спрямованих на ЗВО, надання пріоритету фінансуванню спеціальностей, які відповідають потребам ринку праці, забезпечення комунікації між ЗВО та роботодавцями, імплементація програм кар'єрної підтримки і допомоги студентам, застосування цільових грантів для вразливих та недостатньо залучених категорій здобувачів вищої освіти, розроблення дієвого механізму проведення стажувань, заходів upskilling, reskilling для науково-педагогічних працівників, впровадження англomовних освітніх програм/курсів/інтенсивів та відповідних вимог до володіння мовою тощо.

В умовах діджиталізації важливо відповідати сучасним вимогам ринку праці та поступово запроваджувати підґрунтя для інноваційного розвитку національної системи вищої освіти. Так, необхідно переходити до принципів нової парадигми в глобальному ринку послуг вищої освіти, які ґрунтуються на таких засадах як відповідність унікальним потребам кожної людини, базування на концепції освіти впродовж життя та сприяння співпраці між людьми та ШІ. Це, в свою чергу, включає такі зміни як переосмислення підходів до навчання та розробка їх нових форм та методів, фокус на систематичному навчанні студентів взаємодії з новими технологіями та розвитку їх індивідуальності, покращення цифрової компетентності науково-педагогічних працівників, залучення старшого покоління у освітній простір тощо.

ВИСНОВКИ

Ефективна національна система вищою освіти слугує рушійною силою прогресу суспільства, адже вона закладає фундамент для набуття навичок та знань, які роблять особистість конкурентоспроможною на ринку праці, що безпосередньо впливає на її доходи та добробут. Це, в свою чергу, стає каталізатором економічного зростання всієї країни, що особливо релевантно для тих економік, які розвиваються.

У першому розділі було визначено принципи та орієнтири вітчизняної системи вищої освіти на основі дослідження та структуризації основних етапів її розвитку, які датуються початком ще у XVI ст. Такий аналіз може слугувати підґрунтям для створення положень стратегії розвитку вищої освіти у сучасному контексті адже він висвітлює основні тонкощі її діяльності, набуті при подоланні зовнішніх чи внутрішніх викликів (у т. ч. правління радянської влади, події Другої світової війни) та здобутті перемог (у т. ч. випередження Радянською Україною розвинутих європейських країн за кількістю студентів, приєднання до Болонського процесу).

Проаналізувавши наявні нормативні документи (у т. ч. Закон України «Про вищу освіту», Бюджетний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Господарський кодекс України (відповідають за фінансування ЗВО); Національні стандарти вищої освіти, Нормативно-правові акти з питань атестації вищих навчальних закладів, Державні стандарти освіти (покликані регулювати конкурентоспроможність ЗВО); Стратегія Розвитку вищої освіти в Україні), що регулюють діяльність суб'єктів ринку вищої освіти можемо зробити висновок про їхню різнопрофільність, що позитивно впливає на рух до конкретизації. З іншої сторони, така законодавча розгалуженість провокує виникнення проблем нестабільності нормативного середовища, відсутності державної відповідальності за недоліки у функціонуванні ЗВО тощо.

За останнє десятиліття найбільшими викликами для ланок, які забезпечують розвиток України, в тому числі і для системи вищої освіти, стали пандемія коронавірусної хвороби та повномасштабне вторгнення РФ. Так, спостерігаємо нестаток технічного забезпечення для віддаленого навчання та недостатню цифрову грамотність його учасників, відсутність інклюзивного простору для навчання вразливих груп суспільства, загрозу тимчасового або повного припинення діяльності науково-педагогічних працівників, наявність матеріальних збитків інфраструктурі (у т. ч. знищення, пошкодження ЗВО). Досі, українська система вищої освіти має потенціал для комплексного переходу на ефективну діяльність в нових реаліях, вже демонструючи стабільність кадрового потенціалу, покращення у технологічному оснащенні ЗВО та у діджитал навиках фігурантів ринку вищої освіти, оперативність у вимушеному переміщенні ЗВО з гарячих напрямів тощо.

У другому розділі було проведено оцінку стану національної системи вищої освіти за період 2000 – 2023 рр. на основі вибірки системи статистичних показників та у результаті виділено наступні позитивні тенденції: усунення неконкурентоспроможних ЗВО приблизно на 32%, висока питома вага студентів, які навчаються за рахунок коштів державного бюджету (майже 50%), доступність середньої вартості навчання за контрактом (9% річного доходу), зростання кількості іноземних студентів до війни (на приблизно 57% з 2011 р. до 2021 р.), стабільна чисельність науково-педагогічних працівників навколо числа у 160 000, зростаюча динаміка загальнобюджетних видатків на вищу освіту в Україні (на 14%). Проте вітчизняній вищій освіті характерні і негативні рухи, а саме: зменшення чисельності студентів та аплікантів у ЗВО більше, ніж на 44%, скорочення кількості державних замовлень на навчання за спеціальностями, що відповідають потребам ринку праці на 4%, посилення невідповідності між попитом на технічні спеціальності та пропозицією гуманітарних і економічних на ринку праці, невідповідність середнього розміру стипендії прожитковому мінімуму (менша на приблизно 25%).

Водночас, зважаючи на сучасну впливовість глобалізаційних процесів, було створено регресійну модель, яка пояснює залежність рівня освітньої міграції від середньої вартості навчання за контрактом у ЗВО України, частки видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України та загальної кількості студентів, яких прийнято за рахунок державного бюджету. Моделлю було підтверджено гіпотезу про вплив усіх з факторів на залежну змінну та визначено що:

- зміна кількості студентів, що навчаються за кордоном на 93,8% пояснюється врахованими факторами, що є доволі значущим показником;
- зростання кількості студентів, яких прийнято на бюджетну форму навчання, на 1% спричиняє зменшення кількості українських студентів, що навчаються за кордоном, на 0.95%;
- зростання середньої вартості навчання за контрактом у ЗВО в поточному році на 1% спричиняє зростання кількості українських студентів, що навчаються за кордоном, на 0.41%;
- зростання частки видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України на 1% спричиняє зменшення кількості українських студентів, що навчаються за кордоном на 0.04%.

До того ж у другому розділі було визначено методи оцінки системи вищої освіти (як міжнародні, так і національні), що включають у себе міжнародні рейтинги, опитування та анкетування, методи кваліметрії та діагностики тощо. Деякими прикладами розглянутої вибірки методів стали QS Quacquarelli Symonds World University Ranking, ARWU.

У рамках третього розділу було виявлено низку проблем у фінансово-господарській, соціально-економічній, освітній й науково-інноваційній діяльності національної системи вищої освіти, зокрема: неефективний механізм фінансування та недостатня фінансова автономія ЗВО, невідповідність актуальним потребам ринку праці, недостатній розвиток інфраструктури ЗВО, нерелевантна викладацька методика, складнощі залучення та утримання науково-педагогічних працівників, недостатня заангажованість здобувачів вищої освіти у вивчення англійської мови

тощо. Для вирішення даних аспектів можливим є набуття чинності наступних пропозицій: перегляд правового статусу ЗВО, збільшення участі приватного сектору у залученні та розподілі фінансових ресурсів спрямованих на ЗВО, надання пріоритету фінансуванню спеціальностей, які відповідають потребам ринку праці, забезпечення комунікації між ЗВО та роботодавцями, імплементація програм кар'єрної підтримки і допомоги студентам, застосування цільових грантів для вразливих та недостатньо залучених категорій здобувачів вищої освіти, розроблення дієвого механізму проведення стажувань, заходів upskilling, reskilling для науково-педагогічних працівників, впровадження англomовних освітніх програм/курсів/інтенсивів та відповідних вимог до володіння мовою тощо.

З плином часу інноваційні рішення все більше імплементуються в діяльність західних ЗВО, тому задля швидкого входження у європейський ринок освітніх послуг, українській системі вищої освіти можна сфокусуватися на таких нововведеннях як: переосмислення підходів до навчання та розробка їх нових форм та методів, фокус на систематичному навчанні студентів взаємодії з новими технологіями та розвитку їх індивідуальності, покращення цифрової компетентності науково-педагогічних працівників, залучення старшого покоління у освітній простір тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буніна Л. М. Історія вищої освіти в Україні. Науковий вісник Донбасу. 2013. С. 1-12.
2. Чирва Г. М. Історичні передумови становлення сучасної вищої освіти в Україні. Право та державне управління. 2019. № 2 (35) том 2. С. 1-8.
3. Освіта в незалежній Україні: розвиток та конкурентоспроможність: монографія; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 451 с.
4. Про вищу освіту: Закон України від 24.03.2024 № 1556-VII (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286 (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#n12>
6. Про Стратегію людського розвитку: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.06.2021 № 225. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>
7. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.05.2023 № 179 (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p#n25>
8. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p#n37>
9. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 660 (зі змінами). База

даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ba/4e1/aca/5ba4e1aca6571032488244.doc>

10. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.04.2019 № 214 (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2019-p#n10>

11. Концепція розвитку педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 № 776. База даних Міністерство освіти і науки України. URL:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentacii/konceptia-rozvitku-pedagogichnoi-osviti.pdf>

12. Про затвердження плану впровадження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03.01.2019 № 7. База даних Міністерство освіти і науки України. URL:
<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-planu-vprovadzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

13. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми відновлення та розбудови мережі гуртожитків для проживання здобувачів освіти закладів вищої освіти на 2022-2026 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2021 № 992. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2021-p#n9>

14. Затверджені стандарти вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

15. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи: інформаційно-аналітичний збірник. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2023. 64 с.

16. Аналітична довідка щодо тенденцій організації дистанційного навчання у ЗВО в умовах карантину у 2020/2021 н. р. Державна служба якості освіти України. 2021. 18 с.

17. Nataliia Stukalo , Anastasiia Simakhova, COVID-19 Impact on Ukrainian Higher Education. Universal Journal of Educational Research, 2020. Vol. 8, No. 8, P. 3673 – 3678.

18. Тести. Дія Освіта. URL:
<https://osvita.diia.gov.ua/digigrams>

19. Оцінювання потреб вищої освіти України: первинний аналіз; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2022. 4 с.

20. Інформаційно-аналітичні матеріали про можливості залучення наукових кадрів. Міністерство освіти і науки України. 2023. 19 с.

21. Освіта під загрозою. Міністерство освіти і науки України. 2022. URL:
<https://saveschools.in.ua/>

22. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: науково-аналітична доповідь / В.Г. Кремень, В.І. Луговий, П.Ю. Саух, І.І. Драч, О.М. Слюсаренко, Ю.А. Скиба, О.В. Жабенко, С.А. Калашнікова, Ж.В. Таланова, О.М. Петроє, О.Ю. Оржель, І.Ю. Регейло, М.В. Набок; за заг. ред. В.Г. Кременя. - Київ: Педагогічна думка, 2023. 172 с.

23. Заклади вищої освіти. Державна служба статистики України. URL:
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html

24. Вища та фахова передвища освіта в Україні. Державна служба статистики України. URL:
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html

25. Eurostudent. Annual report 2014-2015. 31 p. URL:
https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/Annual_Report_2014_2015.pdf

26. Статистичний бюлетень «Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України». Державний комітет статистики України, 2021. URL:
https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_vnz_bl.htm

27. Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2023 № 708. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2023-%D0%BF#Text>

28. Середня зарплата в Україні. Міністерство Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>

29. Розмір плати за навчання у 2023 році. Національний університет «Києво-Могилянська академія». URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/vartist_bakalavr_magistr_2023.pdf

30. Розмір базової стипендії по рокам. Профком студентів ХАІ. URL: <https://education.khai.edu/union/scholarship>

31. Прожитковий мінімум в Україні. Міністерство Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>

32. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2020. 109с.

33. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2021 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2022. 93 с.

34. International students in Ukraine. Ministry of Education and Science of Ukraine State Enterprise "Ukrainian State Center for International Education". URL: <https://studyinukraine.gov.ua/statistic/>

35. Global Flow of Tertiary-Level Students. UNESCO Institute of Statistics. URL: <https://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>

36. Освіта в Україні: виклики та перспективи: монографія; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2020. 292 с.

37. Валовий внутрішній продукт України. Міністерство Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/>

38. Видатки держбюджету України. Міністерство Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023/>

39. Курси Національного банку України. Міністерство Фінансів України.
URL:

<https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/nbu/2014/>

40. Освіта в Україні: базові індикатори: монографія; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2018. 210 с.

41. Держбюджет на 2023 рік: видатки на освіту та науку. Міністерство освіти і науки України. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/news/derzhbyudzheth-na-2023-rik-vidatki-na-osvitu-ta-nauku>

42. Ляшенко О.І. Методика і технології оцінювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу. К.: Педагогічна думка, 2012. 160 с.

43. Теоретико-методичні засади забезпечення якості освіти: монографія . за заг. ред. Д.В. Карамишева. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2020. 180 с.

44. Сандул М.С. Методики оцінювання міжнародної конкурентоспроможності національних систем вищої освіти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 8(2). С. 83-87.

45. Ederer P. University Systems Ranking: Citizens and Society in the Age of the Knowledge.

46. Williams R. U21 Ranking of National Higher Education Systems. University of Melbourne, Melbourne. 2016. P. 3-52.

47. Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions. 2006. P. 1-3. URL:

<http://euroosvita.net/prog/data/doc/BerlinPrinciples.pdf>

48. Рейтинг університетів України "Топ-200 Україна 2023". URL:
<https://euroosvita.net/index.php/?category=1&id=7923>

49. Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України : монографія / за ред. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 161 с.

50. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник. за наук. ред. А. Василюк, М. Дей. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.

51. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування: монографія / за ред. С. Л. Лондара; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. 274 с.

52. Lives on hold: profiles and intentions of refugees from Ukraine. UNHCR Regional Bureau for Europe. 2022. 21 p. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/94176>

53. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (зі змінами). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

54. Концепція розвитку англійської в університетах. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/2019-06-24-proekt-konts-angl-movi-1.docx>

55. English Proficiency by Country 2024. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/english-proficiency-by-country>

56. Ukraine Under EU's Funded Programme Erasmus+ 2021-2027. NEO&HERE – Ukraine. 2024. 28 p. URL: https://erasmusplus.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/participation-of-ukraine-in-eu_2021_2027_jan.pdf

57. Проєкт Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/opryliudneno-dlia-komentuvannia-rozdily-planu-vidnovlennia-ukrainy>

Додаток А

Таблиця А.1 Вибіркова функціональна класифікація видатків державного бюджету України за період 2014-2023 рр.

Рік	Видатки на оборону, млн. дол.	Частка видатків на оборону у видатках державного бюджету України, %	Видатки на освіту, млн. дол.	Частка видатків на освіту у видатках державного бюджету України, %
1	2	3	4	5
2014	1735,314	6,36	1818,676	6,67
2015	2166,82	9,01	1257,701	5,23
2016	2182,675	8,67	1280,774	5,09
2017	2648,864	8,86	1465,775	4,90
2018	3504,152	9,84	1600,799	4,50
2019	4577,694	9,94	2217,742	4,81
2020	4259,445	9,35	1870,36	4,10
2021	4687,177	8,56	2346,288	4,28
2022	31252,834	42,24	1599,955	2,16
2023	55226,118	52,25	1591,585	1,51

Джерело: складено автором на основі даних [38; 39]

Додаток Б

Таблиця Б.1 Інформаційна база для моделі залежності рівня освітньої міграції від середньої вартості навчання за контрактом у ЗВО України, частки видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України та загальної кількості студентів, яких прийнято за рахунок державного бюджету

Рік	Фактори впливу			
	Кількість українських студентів, що навчаються за кордоном, осіб	Кількість студентів, прийнято за рахунок держбюджету всього, осіб	Частка видатків на освіту в загальному обсязі видатків зведеного бюджету України, %	Середня вартість навчання за контрактом, грн
1	2	3	4	5
	y1	x1	x2	x3
2000	23316	296105	14,72	1736
2001	19932	302065	17,21	1736
2002	22484	322600	20,34	1736
2003	22453	329300	19,76	1736
2004	22791	338807	18,08	1736
2005	23741	298177	18,91	1736
2006	24436	291345	19,27	1736
2007	25435	289828	19,61	1736
2008	31662	292452	19,71	1736
2009	32927	270757	21,72	7007
2010	35316	339975	21,13	8408,34
2011	37061	301250	20,69	7826,16
2012	37219	321860	20,62	8186,04
2013	42529	304140	20,86	8186,04
2014	49928	266744	19,14	8331,36
2015	68209	228788	16,8	8331,36
2016	77421	244152	15,49	8592,24
2017	77878	204166	16,83	10100,04
2018	72063	182417	16,8	10517,52
2019	78000	170048	17,4	11900,04
2020	91246	194731	15,81	12960
2021	98973	196045	18,69	16500
2022	112857	198495	17,15	16500
2023	119124	181823	17,22	17928

Джерело: складено автором на основі даних [24; 26; 35; 40; 41]

Додаток В

Методика рейтингування університетів України

Цьогорічне рейтингування університетів України здійснено за сукупністю показників їх діяльності (табл. В.1) відповідно до наступної методики:

- а) Зовнішніми незалежними організаціями визначалися рейтинги N університетів за показником (номінацією) K ($K=1, \dots, 10$). Якщо за якоюсь з номінацій той чи інший університет не було рейтинговано, його умовне місце в рейтинговій таблиці за цією номінацією приймалося $N+1$.
- б) З застосуванням методу Дельфі, експертами проєкту "Топ-200 Україна" визначалися вагові коефіцієнти окремих номінацій ($W_1, W_2, \dots, W_{10}$). Сума цих вагових коефіцієнтів дорівнює 1.
- в) Для кожного університету розраховувалося середнє зважене значення Індексу університету за групою номінацій.
- г) Результуючий рейтинг університету по групі номінацій визначався як зворотна величина до Індексу університету.

Приклад розрахунку загального рейтингу університету за групою номінацій:

Нехай зовнішніми незалежними організаціями оцінюювалися N університетів (в цьому конкретному прикладі приймемо $N=3$). Назвемо ці університети **А, В, С**. Нехай зовнішні незалежні організації оцінили їх роботу за трьома номінаціями, наприклад, за номінаціями **Н1, Н2, Н3**. За результатами вищезазначеного оцінювання дані про рейтинги університетів **А, В, С** зведено в **таблицю 1**. Якщо за якоюсь з номінацій той чи інший університет не було рейтинговано, його умовне місце в рейтинговій таблиці визначалося, як $N+1$.

Таблиця В.1 Дані про рейтинги університетів А, В, С

Університет	Рейтинг за номінацією Н1	Рейтинг за номінацією Н2	Рейтинг за номінацією Н3
А	1	6	2
В	3	2	4 (не рейтингований)
С	2	3	1

Джерело: складено автором

Загальний рейтинг університетів А, В, С за групою номінацій Н1, Н2, Н3 визначався наступним чином:

I. Експертами задавалися вагові коефіцієнти окремих номінацій, за умови, що сума цих вагових коефіцієнтів дорівнює 1. Нехай експерти визначили, що $WH1 = 0.5$, $WH2 = 0.3$, $WH3 = 0.2$.

II. Для кожного університету розраховувалося середнє зважене значення Індексу університету за групою номінацій.

$$\text{Індекс університету } A = 0.5 \cdot 1 + 0.3 \cdot 6 + 0.2 \cdot 2 = 2.7$$

$$\text{Індекс університету } B = 0.5 \cdot 3 + 0.3 \cdot 2 + 0.2 \cdot 4 = 2.9$$

$$\text{Індекс університету } C = 0.5 \cdot 2 + 0.3 \cdot 3 + 0.2 \cdot 1 = 1.8$$

III. Результуючий рейтинг університету по групі номінацій визначався як зворотна величина до Індексу університету (таблиця В.2).

Таблиця В.2 Визначення результуючих рейтингів університетів А, В, С за групою трьох номінацій Н1, Н2, Н3

Університет	Індекс університету	Підсумкове місце в рейтингу
А	2.7	2
В	2.9	3
С	1.8	1

Джерело: складено автором

Оцінювання діяльності українських університетів у 2023 році здійснювалося на основі використання набору показників, наведених в Таблиці 3. Перелік цих показників (6 міжнародних і 4 національних) та їх вагові коефіцієнти, визначалися експертами проекту "Топ-200 Україна" з залученням експертів IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. Дані про кількісні значення цих показників бралися з відкритих джерел, посилання на які наведені в **Таблиці В.3**.

Таблиця В.3 Показники оцінювання діяльності університетів

№	Показник	Вага показника	Оцінювання виду діяльності	Відкрите джерело доступу до показника
1	2	3	4	5
1	QS World University Rankings	0.150	Академічна діяльність <i>СКЛАДОВІ ПОКАЗНИКА:</i> Academic Reputation - 40%, Employer Reputation - 10%, Faculty Student Ratio - 20%, Citations per Faculty - 20%, International Faculty Ratio - 5%, International Student Ratio - 5%	https://www.topuniversities.com
2	Scopus	0.145	Науково-видавнича діяльність	https://osvita.ua

3	Webometrics	0.135	Оцінка науково-дослідницьких досягнень університетів шляхом моніторингу їх Інтернет-сайтів	https://webometrics.info
4	THE University Impact Rankings	0.100	Досягнення ЗВО в розрізі 17 Цілей Сталого Розвитку ООН	https://www.timeshighereducation.com/impactrankings
5	Times Higher Education World University Rankings	0.150	Академічна діяльність <i>СКЛАДОВІ ПОКАЗНИКА:</i> <i>Teaching (the learning environment)-30%,</i> <i>Research (volume, income and reputation)-30%,</i> <i>Citations (research influence)-30%,</i> <i>International outlook (staff, students and research) - 7,5%,</i> <i>Industry income (knowledge transfer) – 2,5%</i>	https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2023
6	UniRank	0.100	Якість представлення та популярність ЗВО у Інтернет-просторі на основі незалежних вебометричних показників	https://www.4icu.org
7	Ефективність участі ЗВО України в конкурсах наукових проєктів (міжнародних і вітчизняних)	0.060	Наукова робота	https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya , https://mon.gov.ua/ua/npa , https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2022 , https://mon.gov.ua/ua
8	Премії Президента України та Верховної Ради України для молодих вчених	0.060	Навчально-наукова робота	https://www.president.gov.ua , https://zakon.rada.gov.ua
9	Кількість отриманих патентів вченими університету	0.060	Винахідницька діяльність	https://ukrpatent.org
10	Середнє зважене значення для рейтингів ЗВО за кількістю поданих заяв абітурієнтами та середнім конкурсним балом	0.040	Привабливість університету для абітурієнтів	https://vstup2022.edbo.gov.ua/statistics

Джерело: складено автором

Додаток Г

Таблиця Г.1 Цільові показники діяльності ЗВО, досягнення яких повинен забезпечити його керівник, та механізми перевірки їх досягнення

№ з/п	Цільові показники діяльності (результативності, ефективності та якості) закладу вищої освіти	Строк виконання	Механізми перевірки досягненняцільових показників
1	2	3	4
Освітня діяльність ЗВО			
1	Кількість та якість акредитованих освітніх програм	Впродовж терміну дії контракту, щорічно	Дані НАЗЯВО; кількість одиниць; рівень «F», рівень «E», рівень «B», рівень «A»; критерій оцінки – збільшення акредитованих освітніх програм
2	Чисельність студентів, які навчаються у ЗВО за відповідними освітніми програмами		Дані офіційної статистичної звітності; кількість осіб; критерій оцінки – збільшення
3	Кількість викладачів ЗВО відповідної кваліфікації		Дані офіційної статистичної звітності; кількість осіб; критерій оцінки – збереження/збільшення
4	Чисельність викладачів, які проходять навчання/підвищення кваліфікації		Дані офіційної статистичної звітності; кількість осіб; критерій оцінки – відсоток збільшення
5	Навантаження студентів на одного викладача ЗВО		Дані офіційної статистичної звітності; розрахунок; критерій оцінки – збереження відповідного рівня
6	Рівень працевлаштування випускників		Моніторингові дослідження через базу Пенсійного фонду України (платники ЄСВ); критерій оцінки – відсоток збільшення
7	Рівень працевлаштування випускників за фахом / регульованою професією від загалу працевлаштованих		Моніторингові дослідження через базу Пенсійного фонду України (платники ЄСВ) у професійному розрізі; критерій оцінки – відсоток збільшення
Науково-інноваційна діяльність			
1	Наукова новизна результатів, отриманих ЗВО, та практична цінність для суспільства й економіки	Впродовж терміну дії контракту, щорічно	Кількість патентів, авторських прав, актів упровадження; критерій оцінки – збільшення числа одиниць
2	Показники інтегрованості наукової (науково-технічної) діяльності ЗВО у світовий освітньо-науковий простір, зокрема участь у проєктах Еразмус+		Кількість проєктів, грантів, що реалізуються ЗВО; критерій оцінки – збільшення числа одиниць
3	Показники оцінки наукового потенціалу ЗВО		Чисельність штатних науково-педагогічних працівників (НПП); кількість докторів науку складі НПП за науковим напрямом; чисельність кандидатів наук у складі НПП; кількість штатних наукових працівників науково-дослідних частин, секторів та інших науково-дослідних підрозділів (НДП); чисельність аспірантів; кількість докторантів; чисельність докторів у складі НДП; кількість кандидатів наук у складі НДП; чисельність молодих учених); критерій оцінки – збільшення кількості осіб

1	2	3	4
4	Показники результативності діяльності ЗВО оцінки наукової		Кількість захищених кандидатських дисертацій працівниками ЗВО; число захищених докторських дисертацій працівниками ЗВО; чисельність молодих учених, які є виконавцями наукових робіт та науково-технічних розробок, що фінансуються за кошти загального та/або спеціального фондів державного бюджету; кількість працівників (за основним місцем роботи), які є членами редакційних колегій наукових видань (журналів), що індексуються в наукометричних базах даних Scopus та/або Web of Science, окрім видань, засновником яких є заклад вищої освіти; обсяг коштів на виконання наукових досліджень і розробок ЗВО, що за результатами конкурсного відбору фінансуються із загального фонду бюджету; обсяг коштів на виконання наукових досліджень і розробок ЗВО занауковим напрямом, які фінансуються зі спеціального фонду державного бюджету; балансова вартість придбаного або отриманого в довгострокове користування обладнання; кількість наукових видань (журналів), засновником (співзасновником) яких є ЗВО та які індексуються в наукометричній базі даних Scopus; число наукових видань (журналів), засновником (співзасновником) яких є ЗВО та які індексуються в наукометричній базі даних Web of Science; число публікацій у фахових наукових виданнях України; кількість публікацій у зарубіжних періодичних наукових виданнях країн ОЕСР; число публікацій у наукових виданнях (журналах), що індексуються в наукометричній базі даних Scopus; кількість публікацій у наукових виданнях (журналах), які індексуються в наукометричній базі даних Web of Science; критерій оцінки – збільшення числа Одиниць
5	Темпи зростання вартості товарів і послуг, що є результатом виду економічної діяльності «Професійна наукова та технічна діяльність» в основних цінах, яку здійснює ЗВО		Дані офіційної статистичної звітності; розрахунок; критерій оцінки – відсоток збільшення

1	2	3	4
<i>Соціально-економічна та фінансово-господарська діяльність</i>			
1	Темпи зростання обсягу фінансування ЗВО за рахунок державного бюджету України відповідно до формули розподілу	Впродовж терміну дії контракту, щорічно	Дані фінансово-бухгалтерської та бюджетної звітності; розрахунок; критерій оцінки – збільшення, тис. грн
2	Темпи зростання обсягу фінансування ЗВО за рахунок надання платних освітніх послуг		Дані фінансово-бухгалтерської та бюджетної звітності; розрахунок; критерій оцінки – збільшення спеціального фонду, тис. грн
3	Темпи зростання обсягу фінансування ЗВО за рахунок здійснення фінансово-господарської діяльності		
4	Темпи зростання обсягу фінансування ЗВО за рахунок усіх грантів		
5	Забезпечення розрахункової вартості навчання одного студента в розрізі освітніх рівнів за кожною галузю знань, спеціальністю, видом економічної діяльності, формою навчання (денна, вечірня, заочна)		Дані фінансово-бухгалтерської та бюджетної звітності; критерій оцінки – відсоток підвищення щорічних темпів зростання показника «Вартість освітніх послуг вищої освіти, що є результатом освітньої діяльності ЗВО в основних цінах» (складова показника «Випуск» за видом економічної діяльності «Освіта»)
6	Збільшення обсягів капітальних видатків – на будівництво, реконструкцію та ремонт приміщень науково-освітнього й побутового призначення (аудиторій, лабораторій тощо)		Дані фінансово-бухгалтерської та бюджетної звітності; розрахунок; критерій оцінки – збільшення капітальних видатків, тис. грн; кількість об'єктів, од
7	Забезпечення зростання витрат на оплату праці та соціальне забезпечення НПП і студентів		Дані фінансово-бухгалтерської та бюджетної звітності; розрахунок; критерій оцінки – збільшення соціальних видатків, тис. грн

Джерело: складено автором на основі даних [49, с.53-55]

Додаток Д

Таблиця Д.1 Параметри оцінки фінансової автономії українських ЗВО

Параметри		Індикатори та обмеження
1		2
Термін і тип державного фінансування	Термін державного фінансування	1 рік
	Тип державного фінансування	Постатейний бюджет
Компетенція зберігати надлишки		Надлишки не можуть зберігатися
Компетенція запозичувати кошти		Університети не можуть позичати гроші
Компетенція володіти будівлями		Університетам не дозволяється мати їх власні будівлі
Компетенція нараховувати плату за навчання	Національних студентів і студентів з країн ЄС	Університети вільно визначають рівень оплати за навчання
	Студентів з країн поза ЄС	Університети вільно визначають рівень оплати за навчання

Джерело: складено автором

Додаток Е

Таблиця Е.1 Показники залученості суб'єктів українського ринку вищої освіти у програму ЄС Еразмус+

Назва програми ЄС Еразмус+	Основні показники	
	2014-2020 рр.	2021-2023 рр.
1	2	3
Міжнародна академічна мобільність	- 17 006 учасників мобільності (працівники та студенти ЗВО): 11 532 до Європи (5899 студентів/5633 працівників) та 5 474 (1555 студентів /3919 працівників) до України; - 227 ЗВО, 3 ЗП(ПТ)ФПВО та 58 інших організацій виконують 1 889 проєктів.	- Грантові кошти отримали 4 248 учасників мобільності, з них 3 252 – з України до ЄС; 996 – з ЄС до України.
Спільні програми Erasmus Mundus Master and PhD	- Стипендій – 317 грантів: 303 для магістрантів та 14 PhD; - 19 проєктів; - 23 (асоційовані) партнери.	- 123 гранти; - залучення 7 вітчизняних ЗВО у проєкти.
Розвиток потенціалу вищої освіти	- 48 проєктів, 271 організація-учасник, вкл. 115 ЗВО, 12 наукових установ, 4 ЗВО координатори/грантоотримувачі, 43 млн євро.	- 33 проєкти; - 89 ЗВО - партнери; - 10 ЗВО – координатори-грантоотримувачі
Альянси Європейських Університетів	- 1 проєкт: ЗВО – асоційований партнер.	- 30 українських ЗВО – асоційовані партнери.
Стратегічні партнерства	- 23 проєкти; - 9 ЗВО серед партнерів.	-
Підтримка реформ у сфері освіти	- 5 проєктів Peer to Peer & Networks Support за участі МОН України та ENIC/NARIC Ukraine.	-
Жан Моне	- 121 проєкт; - 57 організацій, зокрема 45 ЗВО та наукових установ; - Загальний бюджет гранту для України – понад 5,2 млн євро.	-

Джерело: складено автором на основі даних [56, с.8]